

Helikon

„ma is beláthatatlan”

2022 16

XXXIII. ÉVFOLYAM
2022. 16. (846.) SZÁM
AUGUSZTUS 25.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

Európa elrablása
Lapszámunk 1., 3., 7.–
9., 11., 13., 15., 16., 19.,
21., 25. és 28. oldalát
Szakáts Béla alkotásaival
illusztráltuk.

„Mindig a jelen a legérdekesebb”
Interjú Bánki Évával **4**

Lövetei Lázár László
Majomszózat **8**

Forgács Péter
Megtorpanás **19**

Nagy Krisztina Léna prózája **14**
Márián Gábor versei **17**

PAVILON 420

Száraz Miklós György, Zátonyi
Tibor: *Egy csokor ibolya* **12**

KÉPALÁ

A név kátyú, vaddisznó-dagonya, omladék, szerelem – 27.

Wirth Imre: *A név kátyú, vaddisznó-dagonya, omladék, szerelem* – 27. **2.**
 Karácsonyi Zsolt: *A völgybelieknek* **3.**
 „Mindig a jelen a legérdekesebb”.
 Pál-Lukács Zsófia beszélgetése Bánki Éva íróval, költővel, irodalomtörténésszel **4.**
 Bánki Éva: *Végenincs* (próza) **6.**
 Lövétei Lázár László: *Majomszózat* (vers) **8.**
 Raluca Boantă: *először a test; egy más pillanatnál jobb pillanat; a garra rufa nem utasít el semmit; invázió; sms; valahogy átmentem*. Szántai János fordításai (versek) **10.**

Képalá

Szárász Miklós György – Zátanyi Tibor: *Egy csokor ibolya* **12.**

Pavilon 420

Repkő Ágnes: *Házimunka-líra; Hogy történik? Alany* (versek) **13.**
 Nagy Kriszta Léna: *A kerítés túloldala* (próza) **14.**
 Márián Gábor: *A tűznyelő felesége; Kubista tükörkép* (versek) **17.**

Borsodi L. László: *Arról, hogy nem vagyunk egyedül* (Böjte Csaba Füveskönyve. Örömhöz segítő gondolatok) **18.**

Kürti László: *M3, pálya van* (vers) **19.**
 Forgács Péter: *Megtorpanás* (próza) **19.**

Kinematográf

Ritter György: *Visszavágó* (Fazakas Péter: *A játszma*) **22.**

Theátrum

Fischer Botond: *Lehet-e autentikus a kitalált hagyomány?* (Kele Fodor Ákos: *Mysterium dell'arték s egy fekete daljáték*) **23.**

Kritika

Haklik Norbert: *Bravúros debütálás novellaszerző-mészárlással* (Forgács Péter: *Superhold*) **25.**

Fülszövegek

Lakatos-Fleisz Katalin: *„Elmondja, kihagyja, kerülgeti”* (Hermann Veronika: *Helyettem a nyelv. Identitáspolitikák az irodalomban*); *Izgalmas átjárások* (Nagy Anna: *Dupla expó. Fotográfia a kortárs magyar irodalomban*) **26.**

Képregény

Vincze Ferenc, Csillag István: *Tolláskodás* **26.**

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *Hány évre tervezni?* **27.**

Artefaktum

Szekernyés János: *A mintázás virtuóza. Elhunyt Szakáts Béla szobrászművész* **28.**

Hányódott az ágyban, a dupla ágyban, amiben amúgy szülei aludtak a pannelban, a második emeleten, ahonnan csak egyszer kellett kiköltöznie, amikor egeret találtak a beépített előszobaszekrényben és felmentek a negyedikre H.-ékhoz, neki ez valahogy nem volt fontos, csak E.-nek, aki rá is kérdezett, hogy akkor most ezt komolyan gondolja-e, s ha igen, akkor is, most valahogy nem a vele való szerelem jár az eszébe, a sejtjeiben, hanem T., aki szinte Herkules volt, hozzám képest, kérdezte W. Imre, de E. nem hallotta a kérdést, vagy úgy tett, ő meg elhallgatott, ha így, akkor úgyis hiába minden.

E. simogató tündér volt, de ez nem segített, ő is az volt, két másikat kielégítő lény simán álomba nyomja a másikat, csak a reggel nehéz, a kávé vagy tea akadozó kérdése után a hulla csönd.

Pedig E. és rokonsága közel vitte őt a rejtélyhez, ami sokáig számára is csak örök ismeretlen volt: hová lett a 30-as években a rokon, aki eltűnt a család befektetéseivel Amerikában.

W. Marcell, a kurva életbe, az valahogy nem jött a szájára, hogy az anyád, mert W. Imre az idegszálaiban és minden félresikerült nyakken-dőjében tudta, hogy Villax Karolina úgyis figyel, javítja, és méltatlan lenne az anyát, az ősanját emlegetni, még ha oly sokat tett is Karolina azért, hogy rejtve maradt életével kibaszott nagy kátyút hagyjon maga után.

Na, ez azért eszméletlen, mondja Karolina a magasságból, én végignézem az életeteket, hozsannázok tiszta szívből az Úrnak, veletek énekelem a *Mennyből az angyalt* karácsonykor 170 éve legalább, és megszól-tok, az egyetlen, akit tényleg érdekel kisszerűnek tűnő létetek. Tudjátok, hogy csoda, hogy létezőnk? Hogy van emlékezet, ami szerint én vagyok az anya, akitől származtok? És hogy azért nem kisszerű az életetek, mert valameddig az egyetlen vagyok odafent, aki szeret titeket?

Mikor G.-vel találkozott, 1983 őszén Tiszakécskén, együtt menekültek B. őrmester elől, aki ugyanabban az étteremben evett és rúgott be, ahol W. Imre a szüleivel és a húgával találkozott. G. véletlenül ült ott, de miután B. beléjük kötött, együtt futottak vissza a körletbe, az uszodához. B. követte őket, de lemaradt a részegsége miatt, aztán valakit megkéselt a zuhanyzóban, miután megérkezett. A vér úgy folyt végig a csempén, mintha az égből csordogált volna, mintha Villax Karolina vágta volna meg az ujját cukorrépapucolás közben, merthogy azt szedték hajnaltól a Tisza menti térszében. G. a barátja lett, Máltán érettségizett, a barátnőjével Líbia tengerpartján sétált, amiért elkapták a rendőrök, és menthetetlen Manchester United-szurkoló volt, miközben az öccse Liverpool-rajongó. Ez végtelen történet. Debrecenben a lakótelepen gombfociztak hárman.

Állj le, Zala György üzeni, mondja Villax Karolina, hogy ez teljesen el- lentmond a művészetnek. Ki kell dolgozni a részleteket, az ereket a kézfe- len, a millenniumi emlékművön a távolságot. Hogy a magasban ne lehes- sen látni, csak elképzelni az angyali arcot. És amikor látni lehet, kiderül, hogy tényleg az! Zala amúgy, de csak neked mondom, néz odafentről Ka- rolina, nem volt segítőkész. Pedig Reguly titkos jelszavát, ami feloldja a hagyatékot, csak ő tudta. Állítólag a Mária-alak egyik részletébe rejtette el, hogy soha senki se lássa, csak ha olyan magasban öleli át a szobrot. És hogy Mária valójában a nővére, akivel együtt élt. Menj vissza Csáktor- nyára, Lendvára meg Zircre, akadémikoszodik Reguly, meg Pápára, zárja le az egészet Villax Karolina.

Meg Munkácsra, Münchenbe, Rózsahegyre, Debrecenbe, Nyíregyhá- zára, Fényeslitkére, Prágába és Amerikába, ahová a Gellérthegy álmával szökött W. Marcell. Meg Gyergyószentmiklósról, ahová anyai nagyapját helyezték a második bécsi döntés után.

Na de a gombfociban W. Imre mindig vereséget szenvedett. Áldozat, szerető típus, ez állt a pszichológiai szakvéleményben 1984. január ele- jén. Végzetesen vonzódik az indiánokhoz, akik már valójában nincsenek, olyan nőkhöz, akik csak a képzeletében léteznek, és hajlamos céljai eléré- séhez illegális szereket használni, alkoholt, gyógyszert, álmodozást.

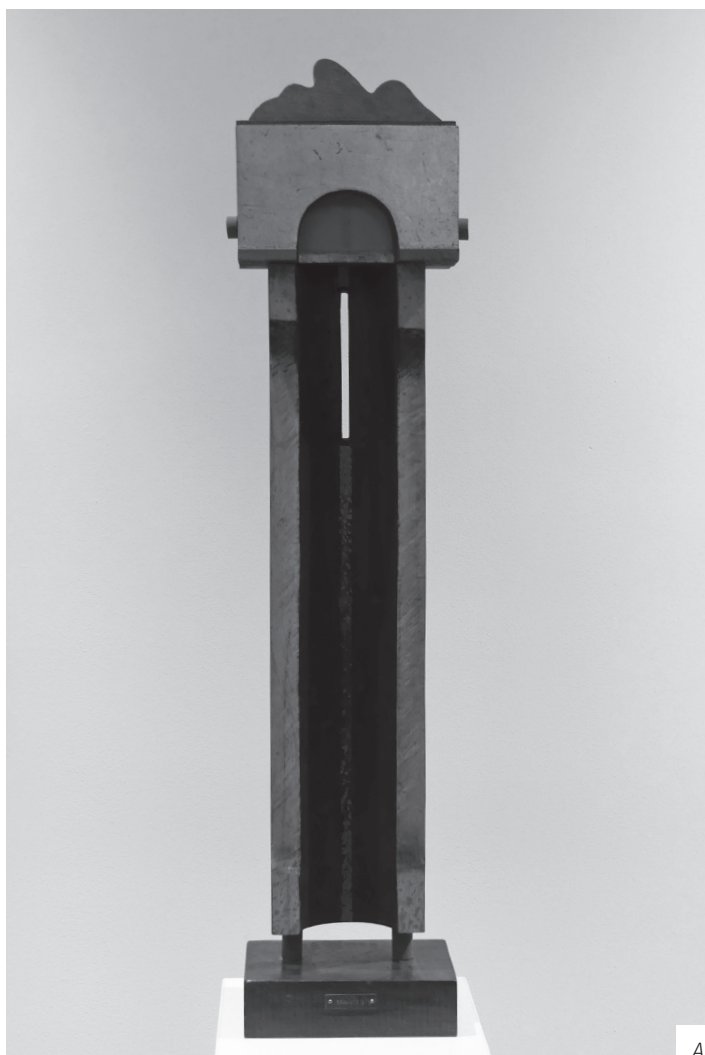
G.-vel aztán szilveszterkor krumplit pucolt Szombathelyen, mielőtt W. Imre leszerelt volna mániákus depresszió diagnózissal. A Honvéd Kór- ház pszichiátriáján három hetet töltött, már akkor nyilvánvaló volt, hogy elveszett lélek, de az is, hogy e lelkek között is van hierarchia: felül B. állt, aki hónapok óta volt bent, és minden éjjel eltűnt, hogy állítása szerint

szeretkezzen az éjszakás nővérrel, ha csak nem az éjszakás férfi ápoló vette el tőle ezt a lehetőséget. L.-t elektrosokra vitték havonta, a katonaság után elkezdett pizsamában világ körüli útra indulni, és rendre beszállították az autópálya mellől. A második hétre olyan kritikus hangot ütött meg a fennálló világgal szemben, reggeltől estig az ablakban állva, hogy ezt a nyomasztóan szabadságra züllött férfit csak kijózanító kezelésnek lehetett alávetni. L. pontosan tudta, várta, mikor jönnek érte.

Volt bentlakó is, aki már sohasem hagyta el a honvédség szerető ölelését. Feje körül papírrepülők zúgtak, keringtek, olvashatatlan üzenetekkel. Innen kellett kiszabadulni.

Villax Karolina szerint a világot összezsápták, mint egy regényt, amiben a történetet nem tudta tisztességesen befejezni a szerző. Aztán ő maradt így itt, gombfocival, szeretőkkel, panellakás vécéjében befőttesüvegben rothadó tubifeksszel, kaputelefonnal, amibe W. Imre suttogja, hogy bocsánat, elkéstem, mégis megkapja a pofont, mennyi elgyötört emlékfoszlány, leharcolt emlék, nagyszülők rejtegetett könyvei, mennyi felnőttiséget tönkretévő mozdulat.

Az ágyban W. Imre egyedül aludt, a panellakás falai ontották a forróságot, az angolkóros kandúr mellé feküdt, dorombolni kezdett, a macskák időfelfogása teljesen logikus, éjszaka utána felkel a nap, nyilván ez a fekvő lény is része a világnak és enni ad, megbízhatóan, még ha diólikórszaga van a kisujjának is, és olyan dolgot tett, ami elképzelhetetlen, álmában nem akart meghalni. Sohasem.

Apszis

KARÁCSONYI ZSOLT

A völgybelieknek

„aki tudja”

Lao Ce

„az emberek”

Dsida Jenő

Nem lettem „szociálisan érzékeny”, nem hatódtam meg szociálisan. Előfordul, hogy meghallom az „érzékeny” szót, és a meghatódás elkerülése okán rögvest nekilátok írni.

Kezdődik mindez az emlékezet havának elseprésével, a kánikula közepén, az édentől nyugatra. Mert nem tudok és nem is akarok megnyugodni.

Nem lettem „szociálisan érzékeny”, pedig gyárból lopott marhát ettem, száraz kenyeret vettem, ha jutott, és órákig álltam sorba tojásért, húsert, valamiért, miközben a felnőttek azon voltak, hogy a gyengébbeket, a kisebbeket hátrébb tolják – amíg egymásba nem kapaszkodtunk: és győztünk. A felnőttek, a mögöttünk állók nem jutottak eléink, de hányszor: elfogyott a tojás, a hús.

Ettől sem lettem szociálisan érzékeny. Mert épp benn voltam a szociálisban, a blokknegyedben, a szocializmusban, mert éppen a XIII. pártkongresszus pionírja voltam, aki később, néhány évre rá már ott állt őrt nyakkendő nélkül, fehér ingben, a márciusi hidegben, a Veszthelyen, a 13 tábornok obeliszkje mellett – és ettől győztesnek érezte magát.

És győztesnek érzem magamat ma is, mert elmentém a cro-magnoniakkal, a neandervölgyiekkel – én élek. Pedig mekkora költők voltak... Micsoda koppanások! Mekkora dobbanások! Az érzékek átélt és átformált, halálos villanások! Amit Phoibosz Apollón is megirigyelt volna. (Irigyelt is!)

Nem lettem szociálisan érzékeny, pedig a szomszéd 15 éves román fiúba a nagyszülei háza melletti mezőn belecsapott a villám, és három napig senki nem hívott orvost. És a harmadikról három gyerek is kipottyant, de a szociális háló, amit gyümölcsfának hívtak, kifogta őket. És ettől... még ettől sem. Hogy osztálytársam anyját kitakarták, hogy nagyapámat be sem takarták... Én ettől, még ettől sem.

Koldultam és pénzt adtam koldusoknak, csikkeztem, mások poharából ittam. Külföldi kamionosoktól rágót könyörögtem ki, prostikat láttam a kamionok melletti kerítéshez láncoltan... és nem lettem érzékeny mégsem.

Nem lettem érzékeny.
Nem lettem érzékeny.
Pedig igazán lehettem volna.

És kész.

„Mindig a jelen a legérdekesebb”

INTERJÚ

BÁNKI ÉVA

ÍRÓVAL, KÖLTŐVEL,
IRODALOMTÖRTÉNÉSSZEL

Fotó: Máté Péter

Az Irodalmi Jelen honlapján található névjegyednél az szerepel, hogy „Felváltva él Velencében és Budapesten”. Most is így van ez, vagy a tartalom éppen abban az időszakban kerülhetett fel a honlapra, amikor hosszabb időt töltöttél Velencében, és megírtad élményeid alapján a *Telihold Velencében* című művet?

— Már nincs így. Akkoriban tényleg szó volt arról, hogy hosszabb időre kiköltözünk, aztán győztek a kelet-közép-európai kötődések, és visszatértem ide. Persze még mindig fél-fellobban bennem a vágy, hogy az örökévalóságig ott éljek, ezt szerintem meg is tudják azok érteni, akik már jártak Velencében. Más városokkal kapcsolatban is elfog ez az érzés, de Velencében kifejezetten. Több oknál fogva nem akarnék mégsem ott élni. Mint író nem szívesen távolodnék el az anyanyelvi közegemtől, tíz-húsz év idegen nyelvi környezetben már alaposan roncsolja a nyelvérzékem. Velence egyébként tipikusan a művészözvegyek városa. Egy csodálatos haldokló város. Én a város fénykorával foglalkoztam leginkább, de a melankóliáját nem szerettem volna egész életemben magamévá tenni. Másfelől nem szerettem volna a Velencében tartósan berendezkedő, dekadens, sznob, félig művelt értelmiségiek számát gyarapítani; van bennem egyfajta távolságtartás a Velencében élő művészkolóniákkal szemben. Írtam is a könyvemben, hogy Velence kissé olyan, mint Machu Picchu Vonnegut bölbeszkjében, oda költöznek ki a nagyon gazdag emberek, az effajta kiköltözésnek egyébként a 18. század vége óta vannak hagyományai. Ráadásul Velence az a város, ahol nem látsz magad körül gyümölcsöskerteket, szántóföldeket, állatokat, csak sirályokat és a teraszokra kiültetett, művészien elrendezett kertecskéket. A természetnek ez a távolsága vagy inkább hiánya mentálisan romboló.

Az utazáshoz és más kultúrák mélyebb megismeréséhez már pályakezdő éveidben is kivételes kapcsolat fűzött. Diplomaszerezés után ösztöndíjasként hosszú időt töltöttél Lisszabonban és Santiago de Compostelában. Milyen ösztönzések vitték ebbe az irányba az érdeklődésed?

— Én az Osztrák–Magyar Monarchia túlművelt, déli határhoz közeli városkájából, Nagykanizsáról származom. A mediterrán

álomvilág menekülés volt gyerekkorom pár szürkéségéből – a mindennapokat unalmas taposómalomnak éreztem, ma már persze másként gondolkodom erről. A késő szocializmusban számomra is egyfajta álomvilág volt a latin világ. Aztán az egyetemen ezeket a nyelveket tanultam, ezekkel a kultúrákkal foglalkoztam, és valahogy belekeveredtem a mediterrán, atlanti dolgokba, melyek nagyon megváltoztattak. Itt most nemcsak a művészetre és a történelemre gondolok. Akár a tengerrel, illetve az óceánnal való találkozás is lehet beavatásszerű élmény. Ezek is segítettek, hogy egy bizonyos távolságból nézzek a saját életemre és az életkoromra. De mindig a jelen a legérdekesebb, csak ehhez több évszázad távlatából kell rápillantani.

Az életviteledben is megjelennek az utazásaid során szerzett tapasztalatok? Hogy véled, a vitalitás, életigenlés alkati tényező, vagy elsajátítható életvezetési forma, amelynek gyökereit esetleg a déli népek habitusában találtad meg?

— Nagyon megváltoztatja akár az ember életformáját, szellemi tájékozódását, sőt egész lelkét az utazás. De lehetséges-e teljesen megváltozni? Noha portugál szakot végeztem, a portugáltól kicsit a portugálok depressziója és melankóliája miatt mindig idegenkedtem, azt szoktam mondani, hogy nekem a portugál nyelv egy csodálatos mostohaanyám, és én inkább az olasz nyelvben találtam meg a lelki hazámat. Biztos, hogy az ember kicsit önmagát akarja felismerni ezekben a kulturális utazásokban, tájékozódásokban. Az ember ráébred, hogy csak az lehet a tanulás és az utazás célja, hogy valakivé váljon, illetve hogy önmagává váljon. Gyerekkorom óta nagyon sokat olvastam, mondhatni először beleolvastam magam a világba, és aztán saját szememmel is megnéztem ezeket a dolgokat. De ma az a fajta intenzív olvasás, ami gyerekkorunkra jellemző volt, mintha szűnőben lenne, ehhez képest lett a világ olyan, amilyen.

Munkádban is sokoldalú vagy. Amellett, hogy író és irodalomtörténész vagy, közép-kori világirodalmat, kreatív írást, valamint műfordítás-történetet tanítasz két budapesti bölcsészkaron, a Károli Gáspár Református Egyetem Világirodalmi Tanszékén és

az ELTE BTK Portugál Tanszékén. Az *Esőváros* kapcsán azt mondtad, a művet „félíg-meddig transzban, az akkori munkahelyemen, egy könyvkiadóban írtam éjszakánként”. Le tudnád választani ezeket a tevékenységeket, hogy kifejezetten az alkotással foglalkozz, vagy életednek szükségszerű eleme az oktatói munka?

— A mai gondolkodásommal én ezt az egész tudományos dolgot nem csinálnám, nem mennék doktori iskolába, nem dolgoznék egyetemen. Pedig ez a tudományosdi a '90-es években milyen jó életstratégiának, mennyire bölcs döntésnek tűnt! Az biztos, hogy az egyetemi állásom adott annyi szabad időt és biztonságot, hogy bele tudtam kezdeni az *Esőváros* megírásába, amivel rögtön hálátlan is lettem saját kutatási területemhez. Többen mondták, milyen furcsa, hogy egy trubadúrkatató akar parasztrehányt írni, hiszen a mű témája távol áll mindattól, amivel foglalkoztam. Ugyanakkor, ötvenöt évesen talán elmondhatom, hogy a hallgatók mentális képessége is változik, egyre nehezebb és egyre értelmetlenebb tanítani. A hagyomány, amiben mi nevelkedtünk, egyre inkább olvashatatlaná válik, és nem azért, mert betiltják vagy nincs rá elegendő pénz, hanem mert a human tudományoknak nem sok esélyük van manapság. Megszűnt az a reflektált viszony, mely még a mi nemzedékünk múlthoz való viszonyára volt jellemző.

Szándékosan nem mondtam az előző kérdésben oktatói-kutatói munkát, hiszen az irodalmi műveket, miként utaltál is rá, óhatatlanul a kutatói életpálya felől olvassuk, és talán nem is indokolatlanul: első prózai művedben, az *Esővárosban* összetetten foglalkozol a határvidék kérdésével, a *Telihold Velencében* című műved szintén óriási tudás mozgatja. Mindkét mű közönségsiker lett. Az *Esőváros* Szépirodalmi Figyelő-díjat, 2021-ben kritika/esszé kategóriában pedig Szépiró-díjat nyert. Miként találtad meg ezt az árnyalt átvezetést a tudományos és szépiírói írásmód között? Taníthatók ezek a technikák?

— Az írás a gondolkodás egyik formája. Nem kell ezeket beleszuszakolni egy irodalmi szövegbe, hanem maga a nyelvi megfogalmazás hozza létre a gondolatokat. Nem látom, hogy bármiféle feszültség vagy

Bánki Éva

1966-ban született Nagykanizsán. Budapesten érettségizett, majd 1991-ben az ELTE magyar–portugál szakán végzett. Középkori világirodalmat (lovagregényeket és trubadúrokat), galego költészetet, kreatív írást, műfordítás-történetet tanít a Károli Gáspár Református Egyetem bölcsészkarán. A KRE Kreatív Írás Specializációjának egyik alapítója és vezetője. Két trubadúrantológia főszerkesztője, a kemény krimikről közölt tanulmánykötetet. Első könyve, az *Esőváros* című regény 2004-ben jelent meg (2. kiadása a Jelenkornál látott napvilágot). Legutóbbi kötete, a *Telihold Velencében* (Jelenkor, 2020) 2021-ben elnyerte a Szépírók-díjat.

ellentét lenne a gondolkodás vagy a szépírás között. Ám az arra való rácsodálkozás képessége, hogy egy másik világ is mennyire fantasztikus lehet, és hogy teljesen más szabályai lehetnek, immár eltűnőben van. A mai popkultúra, a bulvár azt erősíti, hogy minden korban mindig ugyanúgy éltek és gondolkodtak. Elmondanék erről egy anekdotát. Én civilben világirodalom-tanár vagyok, de Hildegard von Bingenről, a középkor egyik legtehetségesebb asszonyáról és misztikusáról csak pár érdekességet szoktam mondani a hallgatóknak. Mivel Hildegard zeneszerző is volt, azt szoktam feladni házi feladatul, hogy hallgassanak meg tőle pár dalt a YouTube-on, és írják meg, hogy melyik ének tetszett a legjobban. Nem ritkán ilyen válaszok érkeznek: „Őrült nő, de legalább gyönyörű szép hangja van”. Tényleg Hildegard von Bingen énekel a YouTube-csatornán? Ma egy számtalan fantasyt fogyasztó tinédzsernek is elképzelhetetlen egy olyan kor, amikor nem létezett hangrögzítés. Elveszett a rácsodálkozás, hogy a középkor tényleg egy egészen más világ. Kicsit olyan érzésünk van, mintha az idő eltűnt volna.

Az utóbbi években jelent meg éppen az idővel kapcsolatos regénytrilógia a Jelenkor Kiadónál: a Fordított idő. A mély tenger névtelenjei 2015-ben, az Elsodort idő. Fordított idő II. 2017-ben, az Összetört idő. Fordított idő III. pedig 2019-ben. Saját életedben hogyan érzékeled az időt, hogyan foglalkozol vele?

■ Az idő minden elbeszélésnek és történetnek az alapja. Én ebben a *Fordított idő*-ben annak a történetét szerettem volna

Tíz évvel ezelőtt még totálisan elképzelhetetlennek tűnt, hogy a világot így ki lehet kapcsolni – és ha jól meggondolom, én máig nem tértem előlött napirendre. Hogy egyszer csak jön egy utasítás, és ezután mindenkinek vissza kell vonulni a magánéletébe. Döbbenetes, nem?

elmesélni, hogy miként érvényesül egy nő az összeomlás szélén álló Európában, amikor a Római Birodalom megbukott, de a Frank Birodalom még nem igazán szedte össze magát. Milyen esélye van egy ilyen világban az emlékezetnek és a gondolkodásnak? Ami azt illeti, nem sok. A közelmúltban népszerű volt Herribert Illig bulvártörténész teóriája, aki szerint a kora középkorból azért nincs mire emlékezni, mert ez a kor meg sem történt, utólag illesztettek bele a történelembe háromszáz évet. Ez persze ostobaság, de mennyire ötletes ostobaság! – az én regényciklusomban ezért a krónikást Illighaennek hívják. Az idő mint átverés vagy összeesküvés. Ámbár hogy mennyi mindent elfelejtünk, az talán nemcsak az ostobaságunkkal, a gyengeségünkkel, az önteltségünkkel vagy mások ravasz-ságával függ össze, egyszerűen léteznek ilyen korok a történelemben. Az ilyen korokban sem csak ostobák éltek, ők is egyfajta teljes világot rendeztek be maguk körül: volt az életüknek értelme, voltak az emlékezetüknek tartóoszlopai, csak valahogy szegényesebb volt, mint az antikvitásé vagy a későbbi koroké, de az is egy teljes világ volt. Minden tóban a teljes hold ragyog, mondja Fernando Pessoa.

A kizökkent időről mindannyiunk egyik legújabb tapasztalata éppen a pandémia volt. A Magyar Dekameron című műben (2007) éppen ezzel foglalkozol, a járvány sújtotta Firenze van középpontban. A világjárvány megjelenésekor sokat tudtál tehát a járványokról. Mennyiben volt más számodra a pandémia megtapasztalása úgy, hogy előtte foglalkoztál ezekkel a kérdésekkel?

■ Ez nagyon nehéz kérdés. A *Magyar Dekameron*-ban azt írtam meg, hogy a magyarok nem igazán fogékonyak a járványra, mert az ő betegségük a búskomorság és a keserűség – ezt adogatják át egymásnak, mint valami vírusos fertőzést. Tíz évvel ezelőtt még totálisan elképzelhetetlennek tűnt, hogy a világot így ki lehet kapcsolni – és ha jól meggondolom, én máig nem tértem előlött napirendre. Hogy egyszer csak jön egy utasítás, és ezután mindenkinek vissza kell vonulni a magánéletébe. Döbbenetes, nem? Ám érdekes, mikor valami hasonló történt Európában, a 14. században, akkor egy teljesen új érzékenység is megjelent (a reneszánsz kezdetét is ehhez kötik). Nagy kérdés, hogy most tanúi vagyunk-e ilyesminek.

Te hogy érzed? Lesz valami új korszak?

■ A nagy pestisjárvány rengeteg mindent megváltoztatott a társadalomban, és erre képesek voltak a korabeli emberek élesen és azonnal reflektálni. Érdekes, hogy

nagyon sok pappal egyetemben a pápa is túlélte a járványt – ami középkori ésszel szinte felfoghatatlan, mondhatni botrány. Felbomlottak a régi kötelékek, miközben újak születtek. Boccaccio *Dekameron*-ja bemutat tíz hódoló, hedonista fiatalembert, akik otthagynak mindent (családot, otthont, barátokat), és csak a saját túlélésükkel törődnek. Meg kell jegyezni, ezt szépen és stílusosan teszik. A könyörtelen individualizmus nem feltétlenül válságként jelenik meg a középkor végén, hanem mint újjászületés, reneszánsz, egy új kor hajnala. Most teljesen természetesnek tekintjük, hogy a tőlünk elvett idővel mi már semmit sem tudunk kezdeni, és képtelenek vagyunk egy új világot felépíteni.

Neked sikerült ebben az időszakban új világot építeni?

■ Rengeteg verset írtam, a járványt én is egy hatalmas önmagamba merülésként élttem meg. Fájdalmasan tapasztaltam: valami véget ért, igen, de semmi új nem kezdődik el.

Miért kezdted ezzel a kérdéssel foglalkozni 2007-ben?

■ Mindazzal együtt, hogy annyit utazgattam a latin világban, azért egy kelet-közép-európai lány vagyok, rengeteg tragikus történettel és felmenővel. Eltöprengtem azon, hogy például miért olyan szükségtelesen keserűek a magyar szerelmi történetek. Hogy miért olyan kevés a mi irodalmunkban a szerelmes vers. Hogy mi ez az önsorsrontó, pusztító keserűség a mi szerelmi életünkben, és vajon honnan ered? Boccaccio bevezetője megengedi azt a feltételezést is, hogy a pestis szájhagyomány útján terjed. Az emberek beszélnek róla, és ezáltal elkapják a betegséget – persze ez nála csak futó célzás. Ám hogy a hisztéria és a félelem mennyire rombolja az immunrendszert, azt pontosan tudjuk. És hogy abban is van bölcsesség, hogy a *Dekameron* fiataljai komikus történetekkel szórakoznak – a nevetés és az öröm gyógyít, ezt egyébként a középkori orvosok is tudták. A mai világban túl kevés a boldogság, pedig minden percünk a kielégülésről és az örömszerzésről szól. És ezt a sok keserűséget Kelet-Közép-Európában szinte elviselhetetlenné fokozzák a történelmi és családi traumák. Ez természetesen az én gyerekkori ismerőseimre, a rokonaimra és persze saját magamra is igaz: ennek a keserűségnek az eredetét akartam a *Dekameron*-ban megtalálni. Régi nagy szerelmi történeteket elmesélni és közben kisiklatni.

Említetted a rokoni kapcsolatokat. Nemcsak az Esőváros című műved, hanem a rokoni szálaid is Felvidékhez kötnek. Nem éltél ugyan soha ott, ám megírtad a család történetét.

■ A nagyszüleimet a második világháború után telepítették ki Dunaszerdahely mellől. Gyermekkoromban többször visszamentünk rokonlátogatásokra. Nekem Szerdahely eléggé kopottas kisvárosnak tűnt, noha a nagyszüleim emlékezetében világvárosként élt, talán mert a két világháború közötti, imádva gyűlölt Csehszlovákia olyan távlatos, olyan mesés alternatívát kínált a polgárosodni vágyó parasztságnak. A nagyszüleim számára a hön óhajtott polgárosodás jelképe volt a város. ▶ 6.

► 5. Ez az ellentét aztán fejlesztette az én gyermeki fantáziámat. Kezdtém azon töprengeni, milyen lenne az életünk, ha ott maradunk – de Dunaszerdahelyt már nemcsak a saját szememmel figyeltem, hanem nagyapám szemével is. Am én nem egy régió történetét szerettem volna megírni. Az *Esőváros* próbál szembenézni azzal, hogy miért nem sikerült a század modernizációs elképzeléseit megvalósítani. Mindez eléggé zordan és lehangolóan hangzik, miközben az én nagyszüleim vidám és energikus emberek voltak, és az *Esőváros* is tulajdonképp egy vidám regény. Épp a regény írása közben szembesültem ezzel a furcsasággal: az emberi kedély és a történelem közt nagyon bonyolult, többszörösen áttételes viszony van. Hogy hogyan, miféle... ezt egy regény tudja inkább feltárni, nem a történettudomány.

Milyen történetekkel foglalkozol most, illetve készülsz-e valamilyen időbeli vagy térbeli utazásra?

Most lefoglal az *Esőváros* második, átdolgozott kiadásának megjelenése a Jelenkor Kiadónál. Nagyon szeretek utazni, de nem tudom elképzelni, hogy elutazzak például Új-Guineába, vagyis egy olyan világba, ahol nincsenek kulturális kapcsolódási pontjaim. Én évtizedek óta Odeszszába vágyom, mert egyszerűen lenyűgöz a genovaiak és a velenceiek által is gyarmatosított Fekete-tenger a maga szláv, zsidó, görög emlékeivel. S most itt a háború – sajnálhatom, hogy nem indultam el korábban. De ami azt illeti, Odessza számomra régóta elveszett város. 1988-ban az ELTE bölcsészkarára jártam, ahol jelentkeztem egy egyhónapos odesszai ösztöndíjra. Meg is kaptam, de aztán lemondtam róla, mert annyira szerelmes voltam – már nem is tudom, kicsodába. Majd jövőre elmegyek, mondogattam magamnak. Am ezután – csodák csodája! – a Szovjetunió megdőlt, az ösztöndíjak pedig megszűntek. Odesszával immár harmincöt éve tartozom magamnak. Most egyébként egy régi témámon, Dávid király történetén, Dávid és Saul párharcán dolgozom. Izrael állam megalapítását szeretném láttatni Saul lánya, Dávid felesége, Mikál szemével; egy kicsit azt is vizsgálva, költészet és politika hogyan kapcsolódhat egybe. Mindezt egy elnyomott nő nézőpontjából. Persze az ember mindig magáról beszél, és én ebben a műben a mi közös kelet-közép-európai történetünkhöz, a közelmúltunkhoz, a rendszer-váltáshoz szeretnék visszatérni.

Pál-Lukács Zsófia

1985, Csíkszereda. Budapesten él.

A hagyomány, amiben mi nevelkedtünk, egyre inkább olvashatatlaná válik, és nem azért, mert betiltják vagy nincs rá elegendő pénz, hanem mert a humán tudományoknak nem sok esélyük van manapság.

BÁNKI ÉVA

Végenincs

Az Úr – legyen bár a mindenség vagy csak a mi törzsünk teremtője – nem fázik telente. Melegíti a dicséretünk, az énekünk. Erősíti a szeretetünk. És nemcsak a szeretetünk, hanem az odaadásunk, a hűségünk. De nincs olyan szent dal, mely késő ősszel is képes lenne harcra buzdítani az embereket. Jer, Mindenható, taposd el az ellenségeinket, vezesd a seregünket, dúdoljuk, miközben a nyakunkba szakad az ólajtó, kőhécselünk a hidegtől, becsöpög az istállónkba az esővíz. Kelj fel, halhatatlan erővel, daloljuk, miközben körülöttünk fázósan szipákolnak a gyerekek. És nem csak a gyerekek! Ha leszakad a kőd, a férfiaknak sincs kedvük lánzdását forgatni, mert az ő lábuk is fázik, a sok esőtől az ő ujjuk is meggémberedik. Apám, Saul és testvérem, Jonatán mégis a szomszédokat járják: ne irgalmazzon nektek az Úr, ha tavasszal nem fogtok fegyvert, ha nektek a lustálkodás fontosabb, mint Izrael becsülete... Jonatán még csak tizennégy éves, és mikor a „becsület” szóhoz ér, nagyot csap a térdére. Az öregek mosolyognak.

Még ősz van, de tavasszal bármi megtörténhet. Ha véget ér a tél, újrakezdjük a háborút, meglátjátok majd, az Úr hangja majd cédrusokat tördel. De addig ki kell valahogy húzni. Minden szomszéd szegről-végről rokon, Giboában mindenhol musttal kínálgatják apánkat, de Jonatán poharát egy csepp mézzel édesítik, miért is ne, ő még csak gyerek. Egyelőre apámból, Jonatánból, pár unokatestvérből és néhány csavargó kelekótyából áll az Úr serege. Sámuel, a nagy próféta a nagy hegyek mögött rejtőzik. Nem árulja el, hogy tavasszal mi lesz majd mivelünk.

De egy királynak (még egy jövődő királynak is) palota dukál, hisz a törzs nem adhatja alább, ha már ránk, Benjamin törzsére esett az Úr választása. Kjís apó házában három nagy lakoszoba van, az asszonyok terme, a férfiak terme és az apó és feleségeinek hálószobája. Hol fogadhatná itt az én apám, Saul a filiszteusok főparancsnokát vagy a fáraó követeit? Ugyan hova tennék egy parasztházban egy tisztességes trónszéket? Talán a fészerbe... De Benjamin fiai nem viselnének el ilyen égbekiáltó szégyent.

Néhány öregember kijelöl a városban egy tisztességes, nagy házhelyet. Az unokatestvéreimmel elszökünk és megnézzük: egy szemetes udvarféle, gizgazos bokrokkal, koszló faldarabokkal borított sívár pusztaság – talán egy lerombolt ház vagy utca helye. Miféle királyi székhely? Egyre nehezebb a szívem.

A giboai kereskedők úgy tudják, hogy a királyoknak nemcsak trónszékük van, hanem háremük is, egy ragyogóan díszített, óriási terem, ahol hóféhér, illatos asszonyok várakoznak örökös készenlétben. Egy hatalmas, túldíszített éléskamra, mézes csuprok helyett telis-tele asszonyokkal. Persze egyetlen világlátott kereskedő sem látott efféle közelről, de arról egy pohár bor mellett szívesen elvitatkoznak,

hét vagy tizenhét asszony jár-e egy királynak. Apámnak csak egyetlen felesége van, és ami ennél is százalomra méltóbb, csak egyetlen fia és egyetlen lánya.

Nyomorúságos, királyhoz méltatlan, százalomra méltó, mondogatja mindenki. Kjís apó – mielőtt Giboába megérkezhetnének a szidóni hercegnők vagy a selymes testű fáraólányok – össze is házastja apámat Jeftevel, egy másik unokájával.

Nálunk egy esküvő nem nagy újdonság, de mi mégis új lakodalmi dalokat tanulunk. Az Úrral dicsekszik a lelkem! Izrael istene, tégy minket pecsétként a szívedre! És nagyokat dobbantunk minden strófa végén. Hej-hej-hej! Én kapok egy szép kék köntöst, ahogy az egy jövődő királylányhoz illik. Jefte régi barátom. Tegnap még teheneket őrzött a mezőn, holnap királyné lesz. Eljön a te időd is, Mikál, csak légy türelemmel!

Persze nem tudom, hol az én időm, mikor jön el. Az én jövődöbelimet nagyapa, apa, Sámuel próféta vagy esetleg maga a fáraó választja ki? A többnapos dínomdánom után szívesen beszélgetnék Jeftevel, hogy a házasság vagy a kegyelem megváltoztatta-e, de Jefte szülőanyámmal együtt egy kis kamrácskába zárták, mert nem lenne illő, ha a szomszédok csak úgy jövet-menet kifaggatnák. Egy kamra persze nem hasonlít a királynék ágyasházára vagy egy fáraó tróntermére, de ami késik, nem múlik, az asszonyok dolga a türelem.

Apám nem érezné jól magát a sebtében felállított kamrácskában. Ritkán látom betérni, és ha be is megy, hogy elvégezze a királyi feladatait, néhány perc múlva kirohan a levegőre. Irgalmaz, Úristen, tarts meg kegyelmedben! Kezébe temeti az arcát, és nagyot dobbant a lábával. Odaszaladnék hozzá, átölelném a derekát, de rettentően félek tőle. Nem szégyelled magad, Mikál, eredj a dolgozdra!

De hol van a dolgom? Azt még a világlátott giboai kereskedők sem tudják, hogy mit csinálnak a tizenkét éves királylányok. Akár világgá is mehetnék, vagy megkereshetnék a tengerparton a titkos nagyapámat. Készítsd a nagy ünnepre a szíved, Mikál, hamarosan ünnepélyesen felkenik atyádat, mondogatják. Nagy munkát nem bíznak rám, úgyhogy ideoda csellengek a réteken, vagy elsétálok Giboába, hogy lássam, hogy áll a jövődö palotánk.

Am az idő gyötrelmesen lassan telik. Telik vagy múlik, ki sejtetheti?

A palotánk helyén még csak pár gerenda meredezik, és közöttük fel-alá járkál egy gondterhelt jebuzita mester, és mintha valami kincset keresne, hangosan méricskél és szitkozódik. Amikor megpillant, éktelen haragra gerjed. Ne báméskodj, rikolt rám, bár tett volna az anyád ide vagy oda – nyilván egy csúfolódó szolgálólánynak néz, aki csellengéssel lopja Isten szent napját. Kinyújtom a nyelvem, az öreg felém hajítja a mérőrudját.

Ma sem bánám, ha megkergetne, de ekkor egy púpos, idős asszony vág át az

esőn, szemrehányón csóválja a fejét, aztán belém karol, végül betuszkol egy szép kőházba. Ejnye, ejnye, ejnye, ki látott már ilyet? Liliom vagyok Izráel virágoskertjében, márpedig liliomok nem nyújtogatják a nyelvüket. Ejnye, kislányom, ejnye, ejnye... Mézes tejet tesz elém, és elmondja, hogy ő édesapámnak a negyedik unokatestvére, és micsoda megtiszteltetés, hogy vendégül láthat engem. Ízlik a tej? Váljék egészségedre!

Az anyó egyedül él, a fiát megölték a harcokban, a lányai idegenben, de a Jóisten irgalmas, gondot visel a szegény özvegyekre. Az árvákra, a madárkákra, a szegény pillangókra. Ezért hát neki sincs oka panaszra. Egy jámbor asszony – micsoda áldás ez! – pár szem morzsácskával vagy pusztá szavakkal is jóllakik. Esznek az alázatosak, és jóllaknak. Dicsérik az Urat, akik őt keresik.

Hogy untam szegény párát! Ezt az alázatos, nyomorult, rengeteget fecsegő anyókat! De az eső sehogy sem akart csillapodni. Kínomban megkérdeztem az anyót, miért pont ide akarnak a giboaiak palotát építeni.

Hát te még nem is hallottál róla? – szörnyülködött az anyó.

Az a fajta asszony volt, aki mindig mindenben megállás nélkül szörnyülködik: ha túl sok vagy túl kevés eső esett, ha megbotlott a számár, vagy ha épségben hazatért... Az anyóka szép lassan mesélni kezdett: egyszer egy levita az ágyasával átutazott Giboán, és mikor rájuk esteledett, nem volt hova nyugovóra térnie. A kóbor levitát és az ágyasát a szemben lévő ház lakója fogadta be, hármásban szépen megvacsoráztak, nyugovóra tértek, mikor néhány részeg giboai rájuk törte az ajtót, és követelte, hogy a vendéglátó szolgáltassa ki a levitát kényükre-kedvükre.

Kényükre-kedvükre? Hogyhogy? Nem értettem, de az anyó nem is magyarázta el. Talán unatkoztak, és verekedni akartak? Vagy szívesen vitatkoztak volna? De az anyó erre sem felelt. A levita kiküldte az ágyasát a részegekhez, akik hajnalig szórakoztak vele. Táncoltatták volna másnap délig, de nem bírta a szíve. Táncoltatták? – kérdeztem. Úgy bizony, másnap reggel aztán holtan találták a vendéglátójuk küszöbén, magyarázta a nénike. A szív, a szív, a szív, motyogtam, de az egészségből nem sokat értettem.

Agyon bizony, mondta az anyó, és töltött még egy kis tejet nekem.

Ha véget ér a tél, újrakezdjük a háborút, meglátjátok majd, az Úr hangja majd cédrusokat tördel. De addig ki kell valahogy húzni.

Órangyal

A gattetből közben égbekiáltó botrány lett: mindenhol elterjedt, hogy Giboában istentelen szörnyek élnek, és Izráel fiái egyetértettek, hogy Benjamin törzsét el kell söpörni, kiirtani, örök időkre száműzni... Nagyokat és kicsiket. Férfiakat és nőket. Hiszen immár minden giboain ott a szégyenbélyeg. Hogy lehet, kérdeztem, hiszen csak a részegek táncoltatták halálra a szerencsétlent. Az anyó annyit felelt, Benjamin törzsének egyetlen fia sem állhat meg a többi zsidó előtt egyenesen. Mert rettenetes, amit a férfiak tettek. Mocskos, borzalmas, szörnyű, rettenetes.

És mi lett a házzal? – kérdeztem. Az anyó legyintett: ugyan mi lett volna, hiszen egyetlen régi épület sem maradt Giboában. A háború elsöpörte az összeset. No de nem csodálatos, hogy az Úr mégis megbocsátott, és egy közülünk valót, egy Benjamin-törzsből választott Izráel királyának? Hogy itt, Giboában épül fel Saul palotája? Helyes lenne most már átnevezni a várost Gibeának. Hiszen újjászülettünk.

Ekkor már nem csak az öregasszony sírt, én is zokogtam.

Az Úr megváltja szolgáló életét, az Úr irgalmas szívé, nem taszítja el végleg Benjamin fiait. De neked alázatosabbnak, szófogadóbbnak kéne lenned, leánykám, kántálta tovább az anyó. Nem volna szabad magányosan csatangolnod. Hiszen micsoda megtiszteltetés, hogy Giboa bebizonyíthatja, hogy nem vagyunk rosszabbak másoknál. Ugye, megértesz? Tessék, Mikál, igyál még!

Kimentünk a pitvarba, és egy ideig csak bámultuk a ház helyét, ahova negyven vagy ötven évvel ezelőtt holtan vonszoltak vissza egy szerencsétlen ágyast. Az Úr megváltja szolgáló életét, és betakargatja a szegényt. A jebuzita mindenesetre elunta az ácsorgást, és elbaktatott valahova, a telken, ezen a szégyenletes udvaron csak a kő- és farakások maradtak. Égnek meredő, panaszosan ázó gerendák. Olyan félelem fogott el, hogy majd' összeroskadtam.

Az anyó rám nézett. Majd téged is megérsít a Szentlélek, mint drága apádat.

Majd, majd, majd. Meg fogod látni, leánykám.

Lehunytam a szemem, nem mertem az anyónak ellentmondani.

Majomszózat

– Id. Jan Brueghel: Paradicsomi táj a Bűnbeeséssel –

A költő Karinthy emlékének

Én, aki azelőtt két lábbal álltam a földön, aki azelőtt jókedvemben négy lábra is
Ereszkedhettem, aki néha fejállásban mulattam az időt, fűben hemperegtem, rikoltozva
Rángattam az oroszlán bajuszát, sőt: be is fontam neki, balzsamból-szamárhájából
Bajuszpedrőt gyúrtam neki, amíg olyan viccesen salvadordalístra maszkíroztam ökelmét;

Én, aki azelőtt elefánt fülébe csimpaszkodva nyargalásztam föl-alá a Kertben, hogy rengett belé
A föld, s a nagy földrengésben kiguvadt szemmel, vidáman pattogott a kövér tengerimalac, mint
Holmi gumilabda, majd lóra pattant a kutya, szamárháton ügetett a macska, teveháton trappolt a
Kecske, aztán: zzzvíúúú: elhúzott mellettünk a pöttyös leopárd, mint egy Ferrari;

Én, aki azelőtt a Kert legbölcsebb kígyójával társalógtam, csupa badarságot tanulva tőle,
Amiből egy kukkot se értettem, de ő csak mondta a magáét, szép jövőt jósolva nekem állami
Nagycirkuszokban, ahol a magamfajta majmok pénzért produkálhatják magukat, én meg
Bolhászoktam-vakaróztam unalmamban, mert nem értettem, hová akar kilyukadni;

Mondom, én, aki azelőtt két lábbal álltam a földön, most fára költözöm, elmakogni néhány szót,
Mert valami történik a Kertben, mert valami fojtogatja a Kertet, mint ez a kurva borostyán a
Kőrifát... Úristen, miket hordok itt össze, mi az, hogy „kurva”, valami tényleg történik itt,
Nem ártott volna jobban figyelni, mikor megjelent a Kertben az a férfiú és az az asszony: „és

Uralkodjatok a tengernek halain, az égnek repdeső madarain, és a földön csúszó-mászó minden
Állatokon...” – hallottam én is a hangot, hogyne hallottam volna, de ki figyel mindenre, mikor
Megeg a kecske, rőfög a disznó, béget a bárány, bömböl a bika, bóg a szarvas, gágog a lúd, ki
Figyel ekkora ricsajban a Te szavadra, Uram, ki érti ebben a Kertben a Te szavadat, Uram?

„...uralkodjatok”, „...uralkodjatok” – én, aki azelőtt a legbölcsebb kígyóval társalógtam, igazán
Tudhatnám, mit jelent ez a szó, de ma reggelig szépen elvöltünk azzal a férfiúval és azzal az
Asszonnyal: voltak ők is, mint mi, üzekedtek ők is, mint mi, itták ők is a forrás vizét, mint mi,
Ették ők is a fák gyümölcsét, mint mi... most mégis fojtogatja valami a Kertet... Mi történik itt,

Hitszónok

Legenda

Miben állapotdál meg azzal a férfiúval és azzal az asszonnyal, Uram? És azt miért nem közölted Velünk is, Uram? Miért kapja föl a fejét hirtelen a dámszarvas, miért figyelnek riadtan a tevék, Miért vicсорítanak a kutyák, miért röpöppen föl a hattyú a tócsa vizéről, miért sunyít ijedten a Mosómedve, mit akar a madaraktól a vadmacska, miért fagynak le a tengerimalacok, honnét az a

Kéjes csillogás az oroszlán szemében, ki öltöztette ilyen cifrába a pávát, vagy korábban is Cifra volt, csak én nem vettem észre, Úristen, milyen bamba az a szamár, legeléssz csak, hülye, Vajon korábban is ilyen hülye voltál-e, s ha igen, én miért nem vettem észre, hemperegjeteK Nyugodtan, leopárdok, nektek könnyű: zzzvííúú, s elhúztok innét, mint egy-egy Ferrari,

Pompás pej, álomszép almásszürke, hadd gyönyörködjek bennetek, hol tartottam eddig a Szemem, Uramisten, kár lenne ezért az almásszürkéért, egy ilyen jóképű ménnel még én is Szívesen bűnbe esnék... Bűnbe esnék... Bűn... Mi is az a bűn? Gyönyörű ez a kígyó-féle nyelv! Vagy pont ez fojtogatja a Kertet, mint a kurva borostyán a kőrisfámat? Meg ne öld a fámat, te

Rohadék! Kőrisfa! Kőrisfám! Drága kőrisfám! Ni, hogy herregnek a kutyák! Félre az utamból, Mosómedve! Vadmacska, takarodj a kőrisfámról! Szólnom kell a néphez, mert Valami van a levegőben, neve sincs még, de máris fojtogatja a Kertet, Úristen, csak nem ez az a Harag, amiről a kígyó beszélt: egy komplett eposzt szavalt el nekem Akhilleusz haragjáról:

„édessége a csurgó mézénél is erősebb,
míg kebelünkben elárad, füstként felgomolyogva” –

Mondja Akhilleusz abban az eposzban, egy kukkot se értettem az egészből, de ezt a két sort Megjegyeztem, mert szeretem a mézet, a füsttől meg félek, el fogom szavalni a népek, Legalább ezt a két sort a haragról: hé, testvérek, a harag évada jön, érzem, ahogy édessége Végigcsorog az ereimben, félre az utamból, mosómedve, vadmacska, takarodj a kőrisfámról,

Mi ez a hang már megint, Uramisten, ja, persze, én akartam szólni a néphez, mert valami Fojtogatja a Kertet, segítsetek, testvérek, ez a hang nem az a kígyó-féle sima nyelv, ettől a Nyelvtől belém fagy a szar is, honnét jön ez a hang, Úristen, hol vagy most, sima nyelvű kígyó, Uram, ugye nem, Istenem, mondd, hogy nem, mondd, hogy ez a rikácsolás nem az én hangom.

(Elhangzott 2020. november 3-án, a budapesti Szépművészeti Múzeum TEXTÚRA 2020 című előadásán.)

először a test

mai întâi corpul

a nyüzsgés egyik szobából a másikba
a földrészen kívül egy másik lakónegyedben
az lassúság amelyhez a veszteséget kötöd

a kis lábujj mozgása
a kabát levétele egyetlen manőverrel

az ötórás tánc
négyórás tánc után
komor sokaság közepén

a test annyi trükkre képes
meddig tart még a végső kilengés
az egyensúly javára

mennyi jó szándék és mennyi öröm
az apró vesztett csaták után
egy ívelő kéz elszórakoztat
mert feléd közeledik

nehéz a szemhéjad de a város még messziről hallik
megiramodhatnál akár
aritmiák és érzéki kisiklások után
de először a test
meghökölsz elindulsz
követed őt a sötétben
meddig tart még a végső kilengés
az egyensúly javára

egy más pillanatoknál jobb pillanat

un moment mai bun ca alte momente

vannak gesztusai a természetnek
mint a napfény alkonyatkor
pufók arcokat és félig hunyt szemeket simogat
azon kapod magad hogy megöleled
egész eddigi életed

szagolod a levegőt a hálón keresztül
ennyit enged a tested
amikor kintről hideg jön
és az autók meggyérülnek
minden szétesik
halvány káposztaszag
fúj a szél

ez az erőlködés
sem hasznos sem gonosz
értünk van és hajt minket

a madarak dalolnak mint hajnalban
nincs hajnal
de mindenki azt csinál amit tud

a garra rufa nem utasít el semmit

garra rufa nu refuză nimic

nincs megnyugtatóbb az éjszakában
mint a fény négyyszöge
a függönyök között

amikor a fáradtság *flasheket* és víziókat szül
elnyújtózol és várod a rem fázist
ami átváltoztatja a napot
apró színházi előadásokká
idegenekkel akik nyomokat hullatnak
és diszkrét jelekkel amiket te hagysz magadnak

milyen jó az éjszaka a fáradtság mélyén

lengé ruhákban a test visszatér
a gyári változathoz
tisztá és ősi gesztusokhoz
megoldatlan feszültségek és lázadások nélkül

az éjszaka barátságos csendjében
halacszkák erőlködnek hogy felfalják
ami egészséges érintéseinkből még
megmaradt

hol zajlik mindez tulajdonképpen
miért távolodik egyre a zaj

ki keltette egyáltalán

invázió

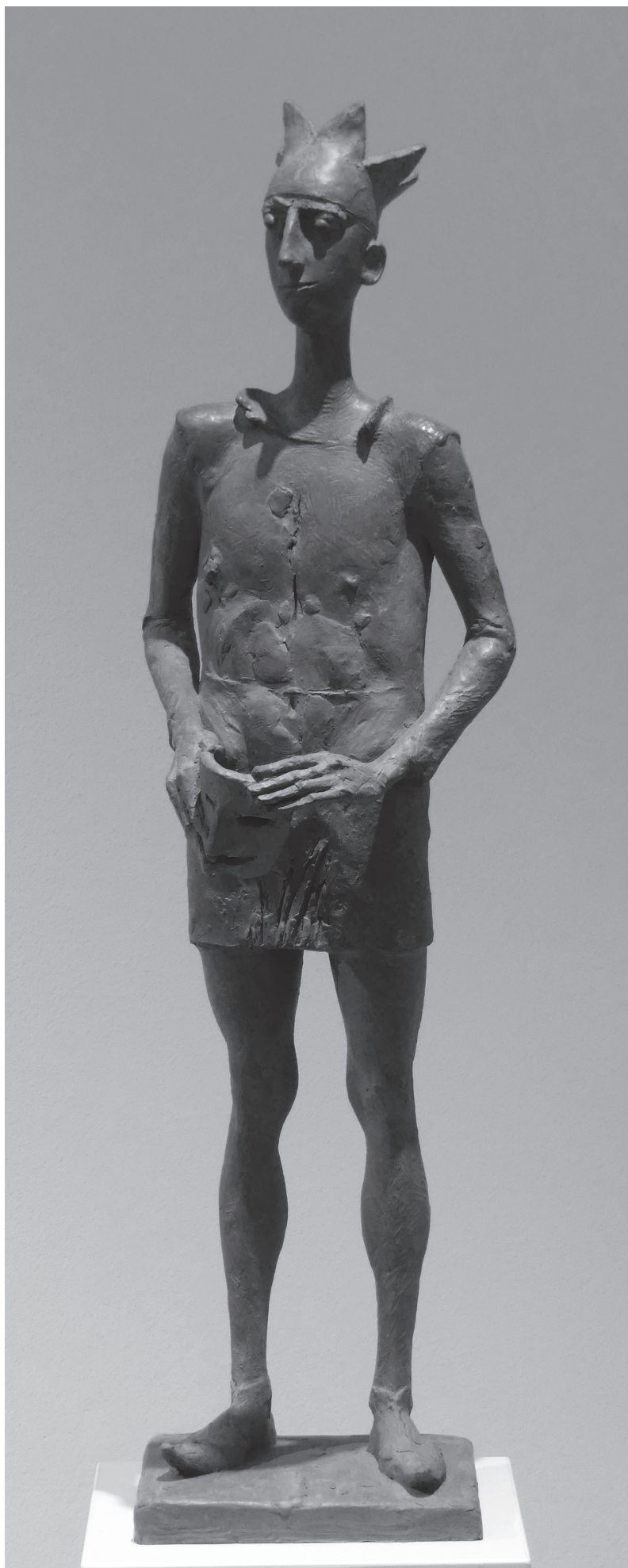
invazia

nézem a fotóimat
figyelek
ne essek túl nagyot
csak hogy észbe kapjak
az álmon kívül

fásultan ringatózom
nagyon fiatal vagyok
mellényúlás egy sem
más kéne legyen
az érzés

tenger 2016 tenger 2017 stb.
egyszerű utasítások
a memória minimális beavatkozásaival
és nekicsapódom a történéseknek
melyekben nehezen találok magamra

hogyan viszonyuljak az előszobából
a lusta szemekhez
az apró inváziókhoz
amelyek még le tudnák győzni a fiatalságot

Szerep

sms

beesteledett és elindult a hőközpont
egy idegen házban vagyok a te házad
mindenkivel jól akarok viselkedni
cserélgetem egymás közt a tárgyakat helyet csinálók
tudom honnan jön az összes zaj

egy ideje nem vagyok magamnál
van ez az érzés hogy miért vagyok itt
hogy ez a sok jószág
ha már nekem szól
mondjak rájuk valamit
kinek
gondom csekély és ritka
és nem volt itt a kezdetektől

az emberek nagyon rosszak
tudom hogy te is azt hiszed
kérek ne nyisd ki az internetet

iszonyattal gondolok az eltűnésre
és a szegény szervekre amelyekről
nem tudjuk pontosan hogy működnek
ezen az órán északon
sokan rágyújtanak
félszegen vetik a kanapét lefekvés előtt
és mondanak egy imát vagy betesznek egy zen filmet
hogy valamiképpen összegyűljön
a pihenés

valahogy átmentem

am traversat cumva

már nem tudok rossz híreket közölni veled
szakadoznak az úrbeli vonalak melyeken át
testek darabjai valahogy kommunikálnának
szakadoznak az alapvető csatornák melyeken át
elmondhatom neked
hogy itt minden rossz és zuhan

annyi év telt el
mi most is fűrgék most is a termékeny sávban
vészjelek főleg mások felől
reakcióink késnek
ugyanaz a ritmus
felfedezni milyen keveset lehet
míg eljön a lefekvés ideje és kezdjük megint
előlről

mekkora eredmény mégis
mi és a test és egy nagy egyezés
amelyből még a szerelem se húzott ki minket

feltalálom magam a haldoklók között
valahol itt van az iszonyat végpontja
újrakezdem nagy szavakat mondok működnek
mert mindazt amit tettem magamért van
akkor is ha rajtad keresztül
és akkor is ha épp ebben rejlik az illúzió

SZÁNTAI JÁNOS fordításai
1969, Kolozsvár. Szülővárosában él.

Budapest, 2018

EGY CSOKOR IBOLYA

Hajnaltájt ette haza a fene. Lerogyott az ágy szélére, és miközben azon törte a fejét, hogy érdemes-e egyáltalán lefeküdni, meg hogy talán le kéne rúgnia a szandálját, már el is dőlt. Kora délután arra ébredt, hogy nyelve a szájpaddására tapad, dereka elvászott, nyaka megmacskásodott, és iszonyú szomjúság kínozza. De a legrohadtabb a tetszhalálból ocsúdó tudat mélyén mocorgó emlék volt, valami halaszthatatlanról, amiről már lekéssett vagy éppen most késik le. Aztán lassacskán összeállt a fejében.

Ó, marha, motyogta elkeseredetten. Mekkora marha vagy.

Feltápáskodott, kivonszolta magát a konyhába, kinyitotta a hűtőszekrényt, melyben csak néhány szottyadt paradicsom és paprika árválkodott, meg egy üveg, egy szem satnya csemegeuborkával, amiről már napokkal korábban leitta a levét. Poharat vett elő, jól kieresztette a hideg vizes csapot.

Miért vagyok én ekkora barom?

Mohón ivott, aztán visszarogyadozott a szobába, feltúrta az ágyat a telefonjáért. Hosszan csöngetett, de hiába.

Marha. Barom. Hogy lehetek ilyen ökör?

Összevakarta magát, felállt, az előszobában lerúgta a szandálját, letépkedte magáról a trikót és a farmert, betámolygott a fürdőszobába, elhevert a kádban. Hosszan folyatta a fejére és arcára a forró vizet. Bolond vagy. Be kéne zárni a Lipótmezőre. Ezen elgondolkodott, hogy hányféle kifejezést ismer rá. Lipót, sárga ház, viccház, vigyorgó, diliház, örültekháza, elmeagyógyintézet, mosolygó. Eszébe jutott egy vicc. A bolond megállít egy járókelőt. Megmondaná, kérem, melyik a túloldal? Az ott szemben. Megőrülök! Onnan meg állandóan ideküldenek! Tébolyda. Ez a legjobb. Tébolydában tébolyognak a tébolyultak. Mi a francért mentem velük? Nem kellett volna. Tudtam előre. Igazi barátok az ilyenek? Ne kend másra! Hívtak, mentél. Na, csak egy pohárral. Éppen csak koccintunk. Mondhattál volna nemet. Agyoncsapnak? Vérebekkel marcangoltatnak? Izzó vassal süttögetik a talpadat? A nagypapa kutyája is véreb volt. Ha elkapta, széttépte és megette a macskákat. Bundi. De a falubeliek Mackónak becézték. Olyan a mellkasa, a mancsa, a pófája, akár egy fekete medvének. Láncon van, de sokszor eltépi a láncát, aztán átugrik a kerítésen. Ő még kiskölyök. Tél van, farkasordító, zimankós tél, ő meg kalapáccsal, foga közt apró szegekkel mászik befelé a kutyaól szűk bejáratán. Zsákvásznat, kivénhedt öreg gyerekaplant szegez a deszkára. Nagypapa neveti. Aztán nagypapa a kórházban. Fálnak fordul, hiába szólítja, nem fordul kifelé, pizsamás hátát mutatja. Szégyelli a sokszor hallott mondatokat, amiket kimond, szégyelli, hogy esetleg más is meghallja a kórteremben a mondatokat, amikkel őt biztatta a nagypapa réges-régen, amikor még kisgyerek volt, olyankor, ha lezuhant a falról, ha eltaknyolt az erdőben a biciklivel, vagy ha lázas betegen kuksolt a paplan alatt, *fogunk mi még táncolni*, biztatta, meg *táncolunk mi még a lakodalmadon*, ezeket suttojga most, ismételteti visszatartani a sírást, és bármit megadna érte, hogy a nagypapa felé forduljon, nem kell hogy mosolyogjon, elég lenne, ha csak rápillantana. Bundi megnyalja a kezét. Tátott szájjal vigyorog, hosszan lelóg a rózsaszín nyelve, erre őt olyan boldogság önti el, hogy mennyi jót tehet még, mennyi örömet szerezhet az öreg kutyának, semmi lánc, semmi ól, sok-sok finomság, és akkor már a nagypapa is él és egészséges, nevet, és ő boldog, hogy helyrehozhat vagy inkább bepótolhat elmulasztott dolgokat, és tudja, hogy lehetetlen, hiszen halottak, álmodott már ilyet, most mégis olyan valóságos, amit átél, hogy szinte ujjong, nem kételkedik a csodában...

Ki tudja, mennyi ideje feküdt a kádban, öt perce vagy húsz, csorgott a víz a mellkasára. Kinyitotta a szemét. Nem kis időbe került, míg látásra tudta élesíteni a tekintetét. Kitátotta a száját, arcába eresztette, kiköpte a vizet. Nyögve felült, elzárta a zuhanyt, kikecmergett a kádból.

Hiába telefonált, a vonal végén most sem vették fel a telefont. Délután négy óra volt. Tiszta trikót kapott magára, csapódott az ajtó, recsent a zár. Rohant a virágoshoz.

Mindegy – mondta az asszonynak. – Szép legyen. Mint egy mezei csokor. Születésnapra lesz.

A lakásban csönd, félhomály, és a megszokott nyugalom. A nappali kisasztalán, a tévéújság mellett szemüveg, alatta cédula: *Sétálni mentem. Ne aggódj. (Ha aggódnál.)* Selyempapírba csomagolt, szép csokrát a kanapéra tette. Lerogyott az egyik fotelba. Minden rendben volt. A szőnyegek, a függönyök, a lemezjátszó mellett a Bach-lemez borítója a barokk orgonával, melyre még gyerekkorából emlékezett. A kiskomód tetején fotók, apróságok. A hűtőben érintetlenül a tegnapi ünnepi vacsora. Az asztalkán, csak akkor vette észre, apró vázában egy csokor friss, szinte még harmatos ibolya.

REPKŐ ÁGNES

Házimunka-líra

Hát akkor elmosogatok,
kikapcsolódásképp.
Legalább valami megtisztul körülöttem,
ahogy mondani szokás: „van látszatja”.
Tegnap is mosogattam,
kikapcsolódásképp,
és közben ábrándoztam,
ez amolyan bónusz.
A nyaralásról ábrándoztam,
és az is eszembe jutott,
hogyan van-e itthon elég kenyér?
Ma meg az,
hogyan futni kell, merre
és mivel? Ha elbújni,
mi lesz velünk, és mi ellenünk.
Eszembe jut az is, mekkora gőg
és magabiztosság kellett ahhoz,
hogyan évekkor ezelőtt azt a két
petróleumlámpát lomnak titulálva kidobjam.
És mondom, persze,
mondogatom magamnak,
hogyan a félelem
nem zsugoríthatja túhegnyire a világunk,
és nem adjuk meg magunk neki,
ahogy azt most mások is teszik
helyettünk.
Mégis, háborúban, akár arctalan vákuumban,
mintha fogyna a mondanivaló,
és fogyna a gondolnivaló.
A tányér – fohászodom két
pohár öblítése között –,
a tányér ne fogyjon el.

Hogy történik?

Ártatlanságunk, hopp, kikopik,
mint a sarokba állított gyerekkor
nadrágjának térdkalácsa.
Haldoklásakor vakuló szivárvány.

Nyomába szegődik két elegáns úr.
Az egyik a félelem esernyőjét pörgeti,
a másik pompás eszmék héját köpködi
önmaga kitüntetett origójába.
A mi bőrünkön tartják a vásárt.
Kiterítve úgyis.

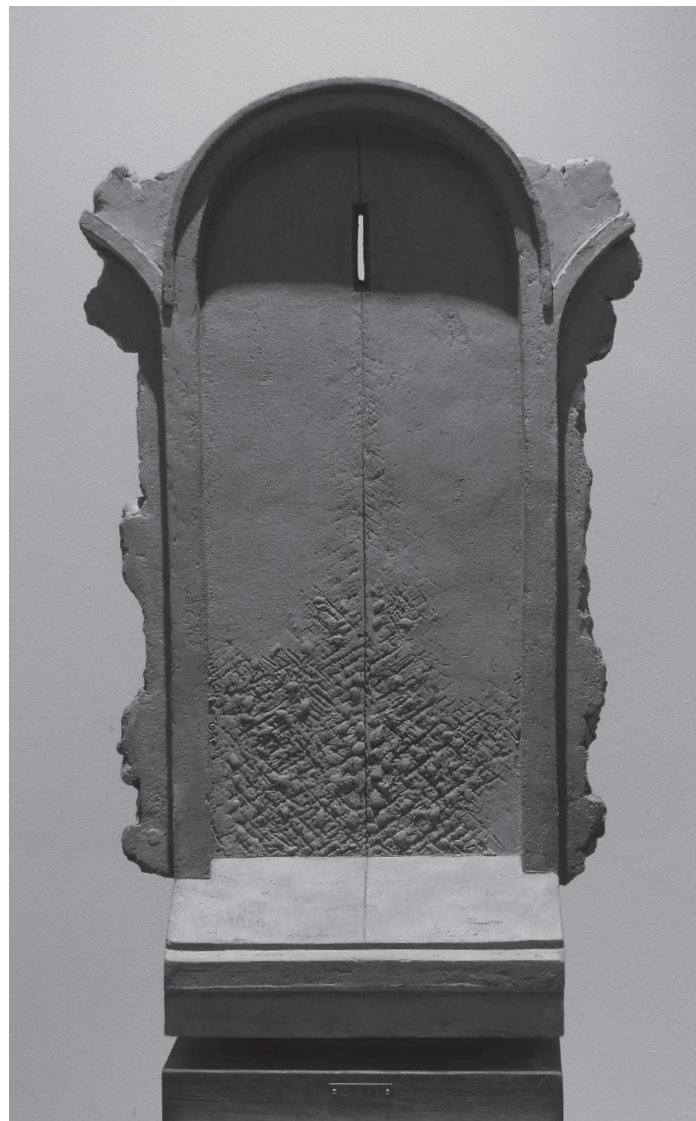
A tágas utat,
ami a roppant tragédiához vezet,
benővi pelyhedző tudatunk kórója.
Bokornak álcázva.

Te teszed ezt, ember.

**végre láthatatlanná olvadni
a többi várakozó között.**

Alany

Hangosan ünnepelte magát.
(Élete során ez ritkán fordult elő.)
Hatalmas, sáros tenyereit össze-összezsapta,
az ütközés erejétől fröcskölt a hólé,
közben dadogva kurjongatott.
Fenyegetően, de vigyorgva egy lépést tett előre,
mikor látta, hogy a nő dühösen hátranéz,
mert egy jó keményre gyúrt hógolyóval
a fejét pontosan telibe találta, miközben
a célja felé túsarkokon egyensúlyozva határozottan lépkedett
a tömbházakat övező kis fehér kertek között,
és miután dühösen hátranézett,
meggyorsította lépteit,
az utolsó métereket pedig már
szintve futva tette meg a buszmegállóig,
végre láthatatlanná olvadni
a többi várakozó között.
A buszon a hólé a hajából a nyakába csöpögött.

Árkád

A kerítés túloldala

| részlet egy készülő regényből |

A kerítésnél állok. Fehér. Mint az utcára hajló cseresznyefa millió virága. A tavaszi szél fehér szirmokat szítál köré. Körénk. A teraszon már-már undorítóan boldog család. Négy generáció titkát fürkészem négy hete. Fehér hajú dédpapa ölében kétévesforma szőke kislány. Fanni. Vagy, ahogy ő hívja: Fáncsi. Kíváncsi Fáncsi. Boldogan sürgő-forgó dédmama kezében sütemény, kávé, rántott csirke. Kék szemében vidámság. Három középkorú pár, változó számú fiatal. Kamaszoktól kora harmincasokig. Fáncsi szülei, Flóra és Olivér fél szeme mindig a kislányt öleli. Minden vasárnap.

Az első családtagok szombaton délután érkeznek. A csomagtartókból papírzacskók masíroznak a konyhába. Drágáim a zöld Opelrel hozzák a bort és az üdítőket. Kati, a fiatal dédmama répát, krumplit pucol, borsót, babot fejt a kerti asztalnál. Ebben nem enged segíteni senkinek. Sándornak sem. A férje mégis hétről hétre cukkolja, hogy majd ő megpucolja a krumplit. Na, még csak az kéne – nevet vissza rá hétről hétre Kati, és már kanyarítja is a rózsaszín héjat a lába közé fogott hatalmas tábla. Ha megtelik, elviheted a komposztba – engeszteli ki sértett férjeurát. Aki homlokon csókolja és elkezd fenni a kést. Csirkéket darabol, paníroz, kockáz, húsokat szeletel, tölt, kötöz.

Vasárnap korán kelnek. Hét körül már felöltözve, a kerítést kémelve kávéznak, reggeliznek. Nyolc körül jönnek Drágáim. Az egyik negyvenes házaspár két kamasszal. A gyerekek kezükben telefonnal ébrednek a teraszon. A többieket elnyeli a ház, és csak az újabb Drágáim érkezésekor bukkannak elő délig. Drágáim lassan megtöltik az árnyas verandát. A hatalmas, tölgy étkezőasztalon a kávéscsészéket hófehér damasztabrosz váltja, és ránézésre sem IKEA-s étkészlet. Poharak és evőeszközök vándorolnak, csilingelnek kézzől kézre. Frissen szedett virág illatozik a metszett vázákban. Végül a porcelán levesestálak gőzölgése mellett elcsendesül a társaság. Kanalak koccanása jelzi, hogy egy csepp sem maradt a tányérokban. A tálak roskadoznak a sült rántott húsktól, sajtoktól, zöldségektől. Illatuk elkószál a kerítésen túlra. Beszélgetés mellett esznek tovább jó étvágygal. Ilyenkor szoktam elővenni a melegtől felpuhult sajtos szendvicsemet, és majszolom el némi undort érezve a kontraszt miatt. A süteményeket kísérő kávé már együtt költjük el. Ők a teraszon, aranyszélű csészékből. Én a kerítés tövébe vaccolódom a termoszból. Ennek legalább nem ártott a hőség, állapítom meg, immár negyedik alkalommal. Hátizsákomból kikotrom a gyűrött jegyzetfüzetet és a tollat. Drágáim talán felfedik a neveiket. Lassan haladok a beazonosításukkal. De ez egy cseppet sem zavar. Minél később fejtem meg a titkukat, annál tovább kutathatom.

*

A romos házra véletlenül bukkantam. A *Face* dobta fel egy ingatlanhirdetésben. Először nem is akartam hinni a szememnek.

Bontásra ítélték, telekként árulták a kis zsákfaluban. Bagóért. Kovácsék generációja kihalt belőle, az önkormányzatnak csak a terhére van. Az árából rendbe hozzák a foci pályát, meséli üdvözült mosollyal a polgármester, miközben kerek, puha hasán táncolnak a vastag, fekete szőrszálak a necctrikó alatt. Zavarában valamikor kék munkásnadrágjának szűkítőjével babrál.

Lassan haladok a beazonosításukkal. De ez egy cseppet sem zavar. Minél később fejtem meg a titkukat, annál tovább kutathatom.

– És akkor ide is tetszik költözni, kinnacsád? – kérdezi még bárgyúbb vigyorral.

– Lehet – válaszolom komolyan.

– Egy ilyen városi, finom úrihölgy mit fog csinálni itt az Isten háta mögött? Má' meg ne haragudj, amié' kíváncsiskodok.

– Nem haragszom, Somfa úr. Majd meglátjuk – köszönök el szerintem titokzatos mosollyal.

Egy pillanatig próbálok elképzelni, hogy élhetek itt az emberek, de nem sikerül. Egészen mást szeretnék elképzelni, kifürkészni. A szomszédokban lakó családot. Ferenczi Sándor és felesége élete érdekel.

A telkek közti kerítés tyúkhálóból készült. A fák, bokrok, növények kedvükre nőnek át rajta. A hatalmas diófa alatti bokor mellől tökéletes a rálátás Ferencziék teraszára. A polgi szerint most nyaralnak, csak két hét múlva, szombaton jönnek haza. Van két hetem, hogy lakhatóvá tegyem a házat és kialakítsam a megfigyelőállásomat.

Bár tilos, mégis bemegyek, és körülnézek a nádfedeles viskóban. Lépteimre galambok riadnak a szoba hűlt helyén. Kihúzott fiókokban papírok, régi, koszos ágynemű, por. A betört ablakokra szivárványt rajzol a maszat. Az ágy rövid és keskeny. A vastag dunyha közepén három macska vizslat kíváncsian. A konyha katasztrófa, be se merek lépni. A fürdőszobát egy külön épületben találok. Meglepő módon szinte tökéletes állapotban. Néhány flaska Domestos után olyan, mintha új lenne. A nyitott ablaknál merülök el a meleg, habos vízben. Nézem a csillagokat, hallgatom a tücsköket. Élvezem a békét.

A nyárnak köszönhetően másnap a szomszédos városban előbb kapok sátrat, hálósákot és a kempingezéshez elengedhetetlen felszerelést, mint cukormentes fagyaltot. Igyekszem mindentől a legolcsóbbat és a legkevesebbet venni. Nem vagyok egy vadonban-is-megélek-típus, lelki szemeim előtt már látom, hogy néhány hét múlva minden a kerületi hulladékmentes csoportban landol ingyen elvihető címkével. Telepakolt csomagtartóval indulok haza. A levegő izzik a forróságtól. Fákkal csak ritkán találkozom. Kanyargok az úttal, aztán a folyóval. Nem akarok az autópályán menni. Meg akarom ismerni a környéket. A sokadik cukrászdának hagyom, hogy elcsábítson. Hatalmas fagyikelyhet szorongatva süppedek a párnák közé Holle anyó házában. Fehér ház előtt fehér asztalok, körülöttük fehér székeken hófehér, puha párnák. Mint felhők a havas táj felett. A fehér kerítésen fehér virágok kacérokodnak egymással a fehér, méretre készült faladákban. A hatalmas nyírfák kérge is fehér. Sötétkék nyári ruhám és a színes, olvadozó gombócok, mint vidám pacák a vásznon. A sűrű csendet csak a levelek zizegése, kanalam koppanása és néhány virgonc madár csivitelése töri meg. Mikor a közeli templom harangja is megkondul, összerendezem. A tökéletesség hirtelen ijesztő. Nagyot kortyolok a jéghideg bodzaszörpökből, a vállamra telepedő magánnyal osztozom az utolsó kanál fagyin. Nem viszem be a poharakat. Nem akarok beszélgetni, és mivel rajtam kívül nincs más vendég, erre jó esély lenne. Bekapcsolom a klímát, az első lehetőségnél felhajtok a sztrádára, és meg sem állok hazáig.

Pest határában bizonytalanodom el először. Tudtam, hogy így lesz, mégis pánikként tör rám az Úristenmitcsináltam-érzés. Kidobtam hat-százezer forintot azzal a hülye telekkel meg a rozzant házzal. És a csomagtartóm is tele van utáalom-kategóriás cuccokkal. Hagyni kellett volna Ferencziék a csudába! Elvétem a sávot, szabálytalanul sorolok be a Petőfi hídra kanyarodóra. A fekete terepjáró sofőrje rám dudál. Jogosan. Aztán megelőz és beint. Elrebegek egy néma bocsit, és aszalódom tovább a kocsisorban.

A gardrób mélyére süllyeszttem a kempingcuccokat, vizet engedek a kádba, és egy pohár jéghideg gintonikkal elmerülök a habok közé. A víztől vagy a gintől visszaszivárogo belém a tettvágy. Kíváncsiságom, az igazság utáni vágyam legyőzi anyagias és aggodalmas éneket. A foitelbe kucorodom, és a ventilátor ütemes surrogása mellett olvasni kezdem a több száz oldalnyi anyagot. Amit éveken át gyűjtöttem, rendeztettem. Ami Ferencziékhez vezetett.

*

A nyár szívfájdítóan kellemes ebben az Isten háta mögötti faluban, Kis-kobakban. A Duna gyakorlatilag a kertek végében kanyarog. A sodrától elzárt holtágban frissítő az úszás. Utálni akarom a helyet, mégis egyre jobban kedvelem. Somfa úr az egyetlen, akinek sikerül visszabilenteni a már-már csöpögősen romantikus hangulatból. Jöttét szőrös

Emancipáció (Kentaurnő)

hasa előzi be. A pólója terjedelmes mellei alá gyűrve, kopott-koszorú munkásnadrágja eltűnik az ágyéka fölött. Próbálok nem elképzelni, ahogy lehajol. Újdonság vagyok a faluban és kötelességének érzi, hogy mindenkiről mindent elmeséljen. Így tudom meg a második felderítő hétvégén, hogy Ferencziék hétfőn jönnek haza, és kedden érkezik hozzájuk a család.

– Jön az egész pereputty. Még a pestiek is legyűnnek. Mán megrendűték a csirkéket Bözsi nényétő’ – újságolja nagy hévvel. Sörös-üvegét használva petrencének, be is tájolja Bözsi nénye házáat. – Ha kinnacsád igazi, jó, falusi csirkét akar enni, csak szójjon neki. Vág magának is egyet. Olyat a bótba nem kapnyi – köröz lapátkezeléssel pirosra sült hasán. – Nagyt kortyol a sörből, leöblíti a sült csirke emlékét, majd harsány nevetéssel közli, hogy a Sanyi kéthetes lesz. – Érti, aranyom, kéthetes.

Próbálok nevetni, de érzem, hogy mosolyom nem őszinte. Szerencsére Giza hazaparancsolja élete párját, így Somfa úr lassan imbolygó alakja belevész a vörösén izzó napba.

Elgurulok a közeli benzinkúthoz. Szeretem a fűszeres kolbászos hotdogjukat. Kettővel jól is lakom. Amíg az elviteles bögrémbé elkészül a koffeinmentes esti latte, az árnyékban próbálok gyorsabban enni a dupla csokist, mint ahogy az olvad. Sosem sikerül. A pálcika köré tekert arany-fekete fólia most is úszik a fagyiban. Elszánt kísérletezésemet mégsem adom fel. Hiszem, hogy egyszer én leszek a gyorsabb.

Vacsora után indulok csak haza. Elnyújtom ezt a békét.

Mire leparkolok az elviselhetetlenül forrónak tűnő utcácskában, kész a haditervem. Jövő hét utáni vasárnap indul az akció egy utolsó bevásárlással. Szűnyog- és bogárriasztóból úgy érzem, nem fogok tudni eleget vinni magammal. A fürdő elég hűvös, a kenyér és a kemény sajt kibírja majd néhány napig. Rendeltem távcsövet is és egy minihorogászszéket, hogy ne kelljen egész nap a földön ülnöm.

Hétfő reggel fel kell állítanom a sátrat és elfoglalni a bokrok között a megfigyelőállást. Nem akarom, hogy kiszúrják a szomszédot. Megtaláltam a tökéletes helyet a ház mögött, ahonnan a terepmintás sátor észrevehetetlen. Biztos, ami biztos, gyűjtöttem néhány nagyobb, lombos ágat, amivel a hátát el tudom majd takarni. Somfa úrnak a lelkére kötöttem, hogy tartson titokban. Bár utálok hazudni, de előadtam egy mesét a válásomról és a pszichopata férjemről, aki mindenhova követ. Előle menekülök. Talán könnyeztem is. Nem emlékszem. A jovialis öregúr szemét lesütve ígérte meg, hogy nem mondja meg senkinek, hogy eladta nekem a telket. Jóindulatának zálogaként azt is megengedte, hogy bármikor beállhatok a csűrbe a háza mellett a kocsimmal.

Úgy tervezem, hogy kedden, legkésőbb szerdán jövök vissza Pestre. Ennyi időnek elégnek kell lennie, hogy a valóságban is kiismerjem a Ferenczi családot.

Négy héttel később belátom, hogy tévedtem.

*

Ferenczi Sándor kézműves könyvkötőmester. Született 1945. július 10-én Komáromban. Anyja neve: Kiss Zsuzsanna. 1959-től iparostanuló Végvári Rudolf könyvkötőmesternél. 1962-től a Komáromi Könyvkötő KTSZ dolgozója. 1990-ben társul Vándor és fia Bt.-jéhez, ahol jelenleg is dolgozik. Varga Katalin könyvtáros. Született 1947. október 29-én Ácson. Anyja neve: Barna Ágnes. 1971-ben diplomázott az ELTE-n, népművelés–könyvtár szakon. 1971-től nyugdíjazásáig (2005) a komáromi Jókai Mór Városi Könyvtár dolgozója.

1972-ben kötöttek házasságot. Három gyermekük Ferenczi László (1973), Eszter (1976), Réka (1978), kilenc unokájuk és két dédunokájuk van.

A terebélyes családfát fejből tudom, mégis nehezen sikerül nevetek társítanom az arcokhoz. Eszter érdekel leginkább. Egy napon születünk. Ugyanabban a kórházban.

Úgy mesélik, aznap hóvihár volt. És influenzajárvány. Az I. sz. Női Klinika szülészete boldog-kétségbeesett apák nélkül maradt. Eszter apukája belógott. Orvosnak öltözött, maszkot kötött az arcára, és akkor se vette le, amikor Katát homlokon csókolta. Hosszan támaszkodott a falnak az üvegfallal mellett, amely mögött ott aludt a lánya. Sokáig azt hitték, hogy Laci után Katának nem lehet több gyereke. Amikor mégis terhes lett, a komáromi orvos felkűldte Pestre. Ott jobb kezében lesz. Eszter maga volt a csoda, aki hangos sírással üvöltötte magát életre 1976. február 29-én hajnali ötkor. Két perccel előttem. Ferenczi Sándorné, született Varga Katalin és Varga Emília egymás mellett vajdott órákig. A Vargák, ahogy az osztályon emlegették őket.

► 16.

A gardrób mélyére süllyesztem a kempingcuccokat, vizet engedek a kádba, és egy pohár jéghideg gintonikkal elmerülök a habok közé.

Nem emlékszem, hogy keveredtem az I. sz. Női Klinika online nyílt napjára. A hetek óta tartó maradjotthonban hajlamos vagyok online közösségekbe botlani. Szociális életem kimerült a hajnali futásban a Duna-parton. Nem tudok betelni a szélfúttá felhők és az ezer színben csillogó, nyugodt víz látványával. Hetente egyszer online borozunk Veronnal. A linket talán ekkor ajánlotta. Ő is ott szült. De lehet, hogy a Face dobta fel valamelyik guglizásom következtében. A karantén-piknik kapcsán gondolták, hogy érdekelnek a PIC részleg új inkubátorai.

Elnézem a csöpp babákat. Némelyik alig egykilós. Átlátszó bőrük vöröslök a hatalmas pelenka alatt. Valaki beszél, de én csak az ideiglenesen elárvult gyerekeket látom gépanyáik ölelésében. A hivatalos eseményt kötetlen beszélgetés követi. Aktív és régi dolgozók sztorizgatnak, sírnak, nevetnek. Aggódó és reménykedő anyukák kérdeznek. És mivel túl sokan vagyunk, chatszobákra oszlunk. Így tudom meg, hogy a jeles napokon született babáknak történetük van. Nehéz szülés azon a nyolcvannégyes karácsonyon, Pethes doktor első császármetésze. Így leszek szem- és fültanúja Ica nővér történetének is.

– Annus, emlékszel arra a nagy hóiharra?

– A '87-esre?

– Nem, ez valamikor a hetvenes években volt.

– Icukám, akkor én még az iskolapadban ültem – nevet iskolás éven nosztalgizva Annus. Zoomos nevén dr. Pethesné.

– Margó, te biztos emlékszel – kutat emléktárs után Ica. Szalay Zoltánné.

– Emlékszem hát – kacag vissza Margó. Balatoni Ödönné. – Hányban is volt?

– Azt nem tudom, de az biztos, hogy február 29. volt.

Felhangosítom a beszélgetést.

– Gyerekek, ahhoz képest a '87-es havazás semmi nem volt.

– Több mint egyméteres hótorlaszok voltak mindenhol – veszi át a szót Ica.

Dermedten figyelek minden szavára. Bedugom a fülest, nehogy bármiről lemaradjak.

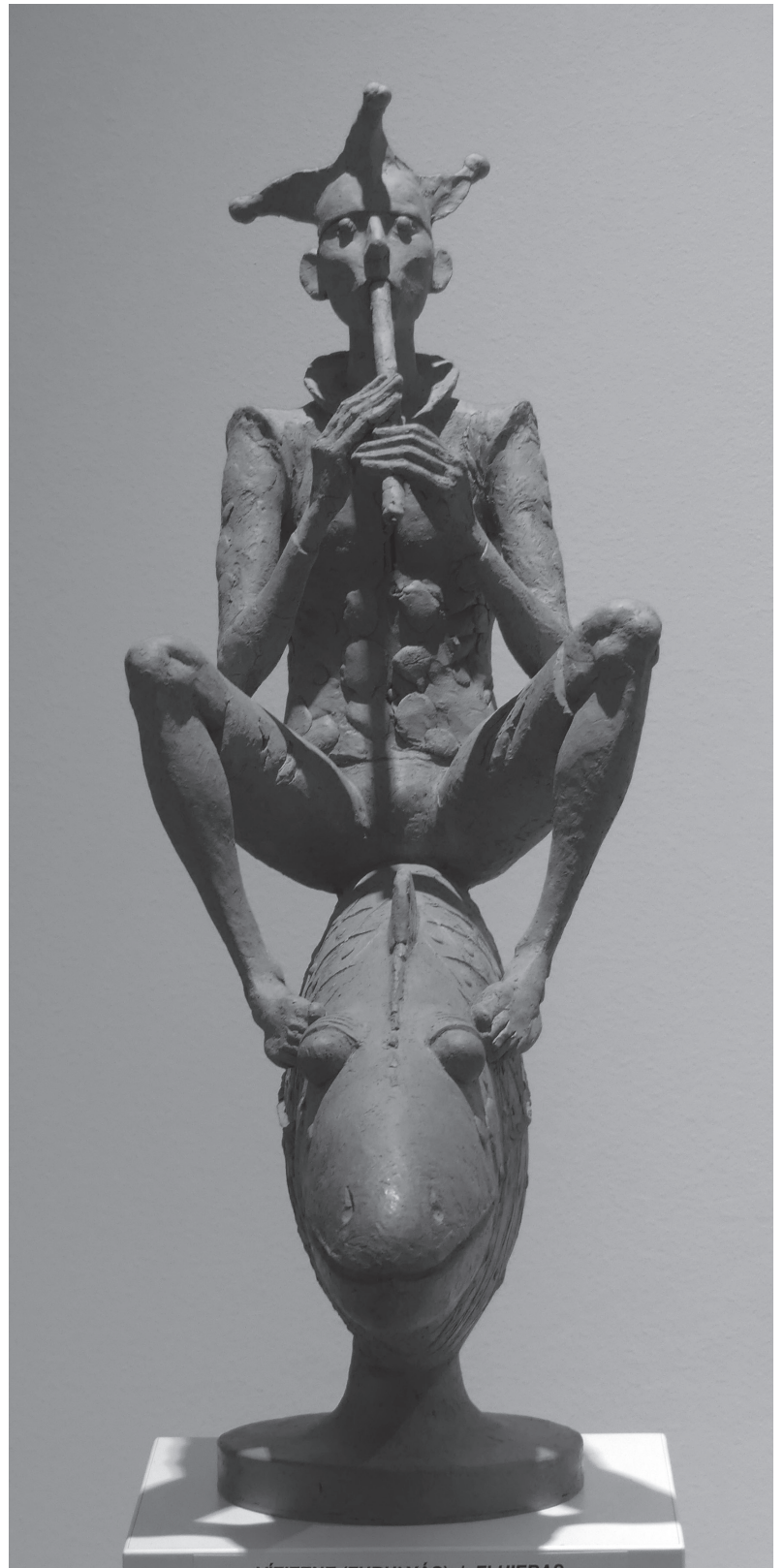
– A szüléset meg tele. Mintha a kismamák megéreztek volna, előző nap annyian feküdtek be fájásokkal, hogy még. Gondoltam is, hogy jókor ragadtam bent az időjárás miatt. Emlékeztek a Vargákra?

Kezem a fülesen, szemem a képernyőn. Levegőt sem veszek.

– Lehet, hogy sok volt ez a pezsgő, de valamit el kell mondanom nektek, gyerekek. Én azt hiszem, elcseréltem a két Varga lányt.

A Zoom és a fejem egyszerre robban szét. Hallom az ugyanmárok, a mindenki-ettől-rettegetteket. A hangok mintha egy vízzel telt lufiból jönnének. Ica néz egyedül meredtem. Rám. Feldúlnál két boldog családot? – hallom. Icát nézem, amíg ki nem lép a beszélgetésből. Exkollégái dühösek. Amiért elrontotta az estét. Amiért foltot akar ejteni a becsületükön. Mert ilyen nem történhetett meg. Ica már öreg, félrebeszél. Sokat is ivott – mentetetik. Leginkább magukat.

Nem tudom, hogy lett vége a meetnek. Apám szavaira emlékszem, aki büszkén mesélte minden véradása után, hogy milyen ritka vérünk van mindhármunknak: nulla negatív. Öt perc alatt találok vércsoporttesztet. Másnap meg is érkezik. Futár hozza, extra díjért. Mosolyog, mikor átadja a kis csomagot. Maszkja fölött meleg barna szemében elidőzöm néhány másodpercig, aztán rácsukom az ajtót. Remegő kézzel bontom ki a dobozt. Az olló nem vágja a ragasztószalagot. A szék is kigurul alólam. Fertőtlenítek. Szúrok. Cseppentek. Négyeszer. Vérem kivirágzik a tesztlapon. Forgatom, várok. Négy egyenletes kört kellene látnom. Az a nulla negatív. Három szemcsés cseppem, a papír szerint az ábé pozitív.

Vízizene (Furulyás)

– Lehet, hogy sok volt ez a pezsgő, de valamit el kell mondanom nektek, gyerekek. Én azt hiszem, elcseréltem a két Varga lányt.

MÁRIÁN GÁBOR

A tűznyelő felesége

Kivésik. Nyüszít, de túri.
 Csonkmentes fogágyát mostantól
 bölcsőnek használja,
 dajkaének a hangképzés helye szerint.
 Bennrekedt sóhajok,
 szájpaddlásra tapadt zöngétlen k.
 Zöngés párja fakír, ő maga aszkéta.
 Belei jó ideje visszautasítják
 az emészthetetlen híreket.
 Klímadepresszió, bannerek az ablakban,
kísértésben, Uram, el ne hagyj!
 Teste megremeg, amint pórázon
 vezeti be a majmot, mozgása pontos,
 nem rejti hét fátyol.
 Hajánál fogva emeli a fejet,
 nyelvet ölt neki, ettől nem kap több pofont.
 Besózza sebeit, körmével csillagot kapar
 a koromtól fekete plafonra.

Kubista tükörkép

Gyomrommal kánonban
 misztikusan morog a Mars:
 nem volt elég a görög joghurt
 egy szem avokádóval.
 Tort ülök önmegtartóztatásom korpuzán.
 Húsvétkor levélben értesítesz
 majd' két év után, hogy szerettél.
 Celluxszal ragasztottad le paranoiád,
 féltél, hogy beléd látnak.
 Emlékszem a Szent Iván-éjre, amikor önkéntes munkáért
 karszalagot kaptunk, bepréseltük magunkat a múzeumba,
 csak hogy lássuk Tihanyi Lajos töredezett önarcképét.
 Én azóta éhes vagyok, te meg férjezett.
 Hazafelé a *Blue Jeans* szól a fülemben,
 lámpafényt szűrnek a liget menti fák.
 A Dózsán elkapom a 7-est,
 hanyatt dőlök, és egy átizzadt háttámla megtart.

**Gyomrommal kánonban
 misztikusan morog a Mars:
 nem volt elég a görög joghurt
 egy szem avokádóval.
 Tort ülök önmegtartóztatásom korpuzán.**

— **Repkő Ágnes** 1978-ban született Nagyváradon. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar–kommunikáció szakán, majd a Partiumi Keresztény Egyetem Bölcsészkarán folytatott tanulmányokat. Jelenleg Nagyváradon él, és kiadványszerkesztőként dolgozik a helyi nappaljánál.

— **Nagy Kriszta Léna** Győrben született, Szegeden tanult, Budapesten él. Volt rendező és dramaturg, dolgozott könyvtárban, szerkesztett gyerekkönyveket, mesekönyveket. Jelenleg első regényén dolgozik.

— **Márián Gábor** 1989-ben született Budapesten. 2014-ben szerzett képzőművészeti BA-diplomát a Budapesti Metropolitan Egyetemen, majd 2016-ban ugyanitt végezte el a tervezőgrafika MA-szakot. Jelenleg Budapesten él és dolgozik mint szabadúszó tervezőgrafikus.

SZERZŐINK
 FIGYELMÉBE:

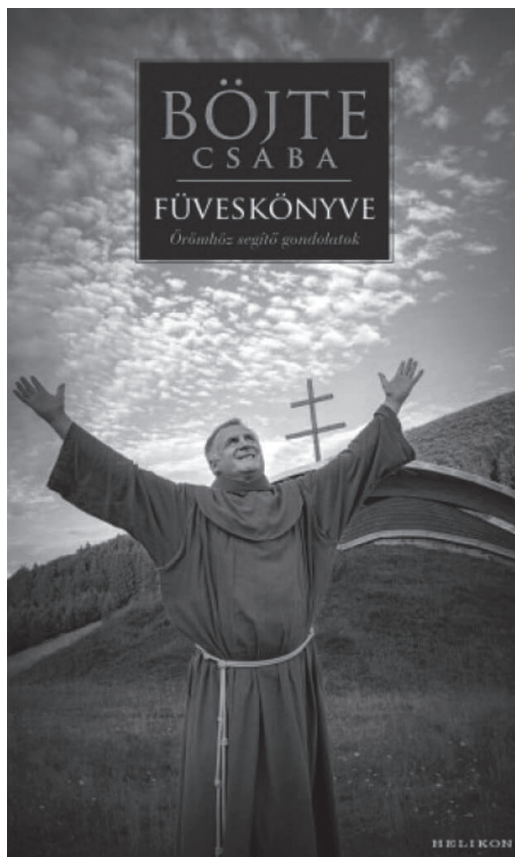
Arról, hogy nem vagyunk egyedül

Esterházy Péter *A szavak csodálatos életében* írja: „Megszoktuk, hogy manapság mindenki beszél, egyszer csak ott egy mikrofon – nagypapa, hallasz? –, és beszélni kell (...). Folyamatosan műsoridő van. De az író hangsúlyozottan nem beszélő-állat, hanem író-állat, én is, ahogy a költő mondja (én) »leginkább papírközélemben vagyok én.«” Bőjte Csaba nem író, hanem pap, pedagógus, aki napról napra több ezer gyermek számára biztosítja a szellemi-lelki és a fizikai táplálékot, tehát a beszédhez áll közelebb, nem *papírközélemben* én. Csender Levente szavaival élve a ferences szerzetes „nem is az időben él, hanem a tettekben”.

Ennek ellenére Bőjte Csaba számos könyv szerzője, mert evangelizációs lehetőséget lát az írott szóban is. Hogyan teszi ezt? Legutóbb megjelent kötetében, a *Füveskönyvében* a pedagógusokra vonatkozóan a csapatban való gondolkodás szükségességét hangsúlyozza: „Jézus nemcsak a világ legjobb pedagógusa, de Ő multiplikálni is tudta magát.” Az Isten Fiának földi követőjeként legfőbb példaképéhez hasonlóan ő is időről időre megtalálja azokat az embereket, akik segíthetik a munkájában, az Úr szőlőjének a művelésében: a neveléshez nevelőket, a gyerekek ellátását és a lakhatásukat szolgáló ingatlanok fenntartásához nagylelkű finanszírozókat, az íráshoz pedig írástudókat keres és talál.

Korábbi könyveihez hasonlóan Bőjte Csaba a *Füveskönyvét* sem egyedül „írta”: Csender Levente író volt a segítségére, akinek – az előszó tanúsága szerint – öt hét erdélyi utazás alatt *tollba mondta* a gondolatait. Bár a könyv egyértelműen Bőjtét nevezi meg szerzőként, azt gondolom, hogy a társszerzőségnek egy sajátos formájáról van szó, amelyben Csender a csendes beszélgetőtárs, aki az utazás folyamán kérdezhetett, érdeklődve figyelt, esetleg kiegészített, majd a szóbeli anyagot írott formába öntötte, törölve a saját kérdéseit, és a főszereplő válaszait reflexiókká, szummatív megállapításokká vagy szentenciákká formálta. Ez az eljárás, a közös munka a két szerző olyan egymásra hangolódását, lelki rokonságát feltételezi, amelynek alapja gondolkodásuk, értékrendjük azonossága.

Úgy képzelem ennek a könyvnek a genezisének, mint amikor egy szónok a prédikációit utólag kiadja, vagy akinek a korábban elhangzott beszédeit tisztelői vagy a szakavatott filológusok írott szöveggé formálják. Nem véletlen, hogy Bőjte Csaba *Füveskönyve* magán viseli az élőbeszéd-szerűség fordulatait, hogy a nyelvi egyszerűség, a közérthetőség jellemzi. Adódik ez a szerző egyéniségéből, a prédikációiból, előadásáiból, televíziós megnyilatkozásaiból ismert közvetlenségéből, abból a szándékából, hogy közelebb vigye a Szentírás világát a hétköznapok emberéhez, ha ennek nyelvi megvalósulása tekintetében nem is beszélhetünk arról a szépirodalmi igényről, mint a maga korában a Bornemisza Péteré vagy a Pázmány Péteré volt. És adódik az élőbeszéd-szerűség az úton levés dinamizmusából, hogy ezek a szövegek az írás elsődlegességéhez képest *másodlagos közegben*, Csaba testvér mindennapi munkája közben, szóban születtek, és aztán váltak írottakká. A fenti érvek és a könyv alcíme – *Örömhöz segítő gondolatok* – alapján azt gondolom, hogy ennek a könyvnek a befogadása során nem Márai Sándor *Füveskönyvének* irodalmi, filozófiai, történelmi, egyszóval műveltségbeli tájékozottságát, nyitottságát kell számonkérnünk, hanem egy szerzetes pap keresztény értékrend szerinti tanító szándékát, a 21. századi embert a saját lelki megújulásának igényére ráébreszteni akaró gesztusát. Ilyen értelemben bár inkább közelebb állnak e kötet szövegei a prédikáció, az elmélkedés vagy az intellektus életvezetésre vonatkozó félirodalmi műfajokhoz, mint az esszéhez, nem tagadható akár a Máraiéval vagy más régi füveskönyvekkel való rokonsága. Az, amit Márai fogalmaz meg a műve elején: „Nem eszmékről és hősookról beszél, hanem arról, aminek köze van az emberhez. Írója tanulva

akarja tanítani embertársait, tanulva a régiektől, a könyvekből, azokon keresztül az emberi szívből, az égi jelekből.”

Csender Levente tollán keresztül Bőjte Csaba könyve a keresztény értékrend nevében tanít, kívánja feltérképezni azt az utat, ami az emberi szívben felfedezhető örömhöz vezet, s amely öröm elvezeti az embereket egymáshoz és Istenhez. Így válik az útközben keletkezett könyv egy belső utazásnak a térképévé, amely tematikus fejezetekben, sajátos, Bőjte Csaba-i nézőpontból szólaltatja meg a szerzőnek a szeretetről, az Istenről, az emberről, a teremtett világról és a nevelésről való gondolatait. Elég, ha csak az ember és ember, az Isten és az ember közötti *kötőanyagról* szóló gondolatát idézzük: „A szeretet Istene nem virág a kalapom mellett. Ő számunkra létkérdés. Isten nélkül, az első parancs teljesítése nélkül nem tudom, hogy az ember elkárhozik-e vagy sem, de azt biztosan állíthatom, hogy igazán boldog sohasem lesz. A Tízparancsolat összes parancsát át lehetne írni a következőképp: boldog akarsz lenni? Lángoló szeretettel imádd az Urat! Boldog akarsz lenni? Tiszteld anyádat és apádat!” stb.

Bőjte Csaba könyve intellektus, tanítás, füveskönyv, amely az emberi lelket célozza meg: a reményről beszél, arról, hogy van és miként van, a szeretetről, hogy hogyan valósítható meg, az emberről, aki én vagyok, és a másik, társadalmi életről, kisebbségi léthelyzetről és Európáról, amelyben élünk és szenvednünk adatik, amelyben meg kell oldanunk, mert megoldhatók a problémák, arról, hogy van iránytűnk, Isten, bennünk, általunk és értünk. Hogy nem vagyunk egyedül. Elvárható-e több egy könyvtől, mint az, hogy – ha nem is a nyelvi megformáltságán, a jelentésteremtődés rétegzettségén, hanem a szerző által megélt nyomán hitelesnek minősülő és a füveskönyvhagyományba ágyazódás igényével megfogalmazódó kérdésfelvetésein keresztül – meggyőzőn: az életben felfedezhető öröm egyszerre jelenthet lelki tapasztalatot, életes gyakorlatot és esztétikai élményt? S ha egy mű a létezésünk alapformáiról, ember és Isten viszonyáról, az ember világban való létezéséről, a hitről és a halálról gondolkodtat el, tesz fel kérdéseket, nem elégséges feltétele-e annak, hogy a szépirodalom határterületén megképződő vagy akár olyan szépirodalmi műnek tekinthessük, amelyben szakrális és esztétikai dimenziók érintkezési pontjaira ismerünk?

Bőjte Csaba *Füveskönyve*. Örömhöz segítő gondolatok. Az Előszót írta Csender Levente. Helikon Kiadó, Budapest, 2020.

Így válik az útközben keletkezett könyv egy belső utazásnak a térképévé, amely tematikus fejezetekben, sajátos, Bőjte Csaba-i nézőpontból szólaltatja meg a szerzőnek a szeretetről, az Istenről, az emberről, a teremtett világról és a nevelésről való gondolatait.

M3, pálya van

száznegyvennel a sztrádán, azt még nem büntetik, egyébként is január elseje, kora esti sötét, köd van. lehunyja sok szemét a mérőkapu, lehunyja reflektorfényét az elhaladó forgalom.

előbb még eldöngetsz egy dzsip mellett, és figyeled, miféle terepgumi hangja mohog, hagyod el, és csak mohog a jobb hátsó felől egyre biztosabban, de nem jelez a gumiszenzorod, hogy a levegőnyomás esik. mert nem esik, csak a köd hatalmas. lassítasz, kiszállsz, és lám, szétrobbant a tavaly vett téli semperit. szó sincsen nyomásesésről, elszállt a jobb hátsó gumid, és pont! mi jelezhetne hát neked ezen a lakhatatlan tájon? a család bódult kétezerhuszonkettő január elseji, újévi kábulatban. jól kezdődik ez is, míg benned épp véget ér néhány nagy és elkötelezett súlyos év. nem ránt félre semmi az útról, csak lassít, megállít kicserélni lerongyolt kereked.

elakadásjelző háromszöggel a kezekben vagy száz méter séta vissza, hogy belétek ne fusson valami állat... a sztrádán minden egyszerű, semmi szövevény, mellékvágány. az évek darálnak, és te maradsz, aki mindig is voltál: egy defektes kereket cserélő pasi az út szélén. család, asszony és gyereked a halálos veszélyzónából kilép, szalagkorláton túli fűre. kerékkörrel baszakodsz, mert a kulcs nem fekszik a mintába, ha lábbal rúgod a csavart, mert az erőkar túl rövid, hogy kézzel, pontosan igazítsd, meglazíthasd azt a kurva kereket. úgy húznak el melletted, mintha ez itt, most nem is az egész összerakott életed lenne. a mankókerék még originál, tiszta vagy, egyedi, ma is beláthatatlan utadon, bármennyi mocskok, fölkapott csavar fúrta, zavarta meg eddigi munkád. majd visszapakolsz emelőt, kulcsot, elakadásjelző háromszöget, ripityára szakadt kereket. szalagkorláton túlról visszaemeled, majd beül a család, ülésfűtés és biztonsági zóna, indulás előtt az öv, mint mindig, gondosan bekapcsolva. ami körbevesz, békés családi érdek. pálya van, kell néha mégis, izomból nyomni, negyvenöt kilométer, és vgre hazaértek.

Ismétlődés

Megtorpanás

Na, majd itt! Ezekkel a szavakkal nyitott be a vidéki barackos végében megbúvó kerti lakba. Valamikor a dédapjáié volt a birtok, aztán amikor meghalt az apja, rá szállt az örökség. Nehezen barátkozott meg a gondolattal, hogy egyórányi autóútra a mostani lakhelyétől van egy félhektáros földje. Idővel aztán megszerette a kerti munkát, nyaranta gyakran leutazott, hogy eltöltsön néhány napot a birtokon.

Felkattintotta a főkapcsolót, majd a lámpát. Hátzísákját az ágyra dobta, körülnézett. Minden úgy volt, ahogy a nyár végén hagyta: szalmakalap a fogason, messzelátó az íróasztalon, alatta egy félig teli pálinkásüveg. Lehajolt érte, kinyitotta és jól meghúzta, hátha enyhül a csontjáig hatoló decemberi fagyos hideg. Bekapcsolta a hőszugárzót, majd leült az íróasztalhoz, kezével végigsimított a lapján, közben kikémlt az asztalt övező üvegfalon, látja-e a folyót. Nem látta, pedig alig múlt öt óra, de a tájat már sűrű sötétség rejtette. Úgy ült a panorámaablak előtt, mint egy reptéri diszpécser, aki a radarjelzések alapján irányítja a légi forgalmat. A sötét ellenére azért így is akadt néhány tájékozódási pont, jobbra a sok-sok éve a vízben elhagyatottan álló szénrakóra szerelt reflektor, balra a folyón átívelő híd kandaláberei, a túlsó parton, távolabb meg a domboldalban álló házak ablakaiban sárgálló fény. Nem zavarta a gyér látvány, sőt, inkább megnyugtatta, olyan volt, mintha érezne az előtte elterülő tájat. Elégedetten állt fel az asztaltól. Ez jó lesz, menni fog, állapította meg. Előhalászta a hátzísákból a laptopját, majd óvatosan, szinte ünnepélyes mozdulattal az íróasztalra helyezte és felnyitotta. Néhány kattintást követően egy üresen világító word dokumentum jelent meg a monitoron. Újra odaült az asztalhoz, lenyúlt a palackért, kortyolt belőle, majd könnyökölve összekulcsolta a két kezét. Összpontosított. Percekig elszántan fúrta bele tekintetét az üres lap fehér csillogásába, aztán amikor már szinte teljesen elvakította a felé áradó fény, megadóan lehunyta a szemét. Az lehetetlen, hogy most se sikerüljön, futott át az agyan.

Valamikor az ősz közeledtével kerítette hatalmába az a nyugtalanító érzés, hogy ami addig gördülékenyen ment, az nehézkessé vált, sőt, teljesen megrekedt. Egy írónak írnia kell, ez a dolga, persze vannak jobb és rosszabb időszakok, de az elmúlt három hónap maga volt a pokol. Van ilyen, ezt hívják alkotói válságnak, próbálta megmagyarázni a feleségének a huzamosabb ideje tartó tétlenségét. Egyszerűen nem megy, de ne félj, menni fog, csak idő kérdése. Az asszony, aki könyvelőként dolgozott, jóságos vagy inkább leki-csinylő mosollyal fordult felé, becsukva a számlakönyvet, türelem, drágám, ne feszélyezd magad, minden rendbe jön, amíg bírom, nem lesznek anyagi gondjaink. Lerítt róla, hogy valójában hidegen hagyják férje lelki tépelődései, elég a maga baja. Hát, igen, az idő, gondolta az író, előbb-utóbb mindent megold. Kipróbált már minden praktikát. Rápihent az írásra, kikapcsolódott, elkezdett jógázni, teljesen elvonatkoztatott az előtte álló feladattól, módszeresen igyekezett téma után nézni, jegyzetelt, cetlizett, éjjel gyakran arra riadt fel álmából, hogy próbálja visszaidézni az éjszaka gondolattöredékeit, de amikor odaült a billentyűzethez, mintha elvágták volna. Szellemi impotencia! Végző elkeseredésében találta ki, hogy talán a környezetváltozás segíthet. December ide vagy oda, meghozta a döntést: néhány napra kiköltözik a kerti lakba.

▶ 20.

Rápihent az írásra, kikapcsolódott, elkezdett jógázni, teljesen elvonatkoztatott az előtte álló feladattól, módszeresen igyekezett téma után nézni, jegyzetelt, cetlizett, éjjel gyakran arra riadt fel álmából, hogy próbálja visszaidézni az éjszaka gondolattöredékeit, de amikor odaült a billentyűzethez, mintha elvágták volna.

► 19. Az első sikertelen próbálkozás után azzal vigasztalta magát, hogy talán túl hamar ült le a géphez, időt kellett volna hagynia magának az átálláshoz. Lecsukta hát a laptop fedelét, evett valamit, majd az estét henyélessel töltötte, s mire a pálinka elfogyott, el is nyomta őt az álom.

Reggel sűrű havazásra ébredt. A folyamatosan hulló hópelyhek fehér fátyolként takarták el a kilátást. Lerúgta magáról a takarót, kikelt az ágyból, és nyújtózott egyet. Lenyűgözte a látvány. Ami még ennél is nagyobb hatást gyakorolt rá, az a szokatlan csend volt. Mintha egy pillanat alatt lehullt volna róla a letargia, újra erősnek és tettere késznek érezte magát. Nem tudott ellenállni a kísértésnek, kitérte az ajtót, és csak úgy, mezítláb, pizsamában kifutott a friss hóba, vett néhány mély lélegzetet, majd vacogva visszasietett a házikóba. Felöltözött, összeütött egy könnyű reggelit, elfogyasztotta, majd odaült az íróasztalhoz. Felnyitotta a laptopot, s amíg felfutott a rendszer, nagy élvezettel szűröcsölgette a kávéját. Régen érezte ennyire szabadnak és összeszedettnek magát, elzárva a külvilág zajától, lehántva magáról a mindennapi gondok fojtogató burkait, tudta, hogy ennél eszményibb környezetet el sem képzelhetne magának. És ez a hóesés! Micsoda idilli kulissza! Minden adott, hogy újra átélje az írás örömeit.

Az első órában tekintetét hol a monitoron villogó üres lapra, hol az ablakon túli behavazott tájra fókuszálta, merész párhuzamokat vonva a két hófehér felület között. Már-már odáig jutott a gondolataiban, hogy ahogy a havas táj egyöntetűsége is valamiféle tökéletességet szimbolizál, úgy a hófehéren ásitó üres lap is, és az írás, a betűk fekete serege csak megszüntetné annak makulátlanságát, akár piszok a hóét.

Dél körül elállt a havazás, a méltóságteljesen hömpölygő folyó újra teljes pompájában tárult elé. Most láthatóvá vált a szénrakó is, ahogy hosszú lábú, óriás vízimadár módjára kiemelkedett a vízből, és a távolban feltűntek a hídon átkelő gépkocsik is, de hangjukat szerencsére elnyelte a távolság.

Ebédre felmelegítette az otthonról hozott lecsót. Miközben ette, azon töprengett, mit tehetne még az ügy érdekében. Jó döntés volt, hogy kiköltözött a kerti lakba, ez biztos, mint ahogy az is, hogy majd szétfeszíti az íráskényszert. Visszaemlékezett, amikor az első novelláskötete anyagát írta, soha nem keveredett a mostanihoz hasonló alkotói válságba. Annyi ötlete volt, hogy szinte megállás nélkül írt. Meg is lett az eredménye. Mind a kritika, mind az olvasók szerették a kötetet. De most? Lehet, hogy kiírt magából mindent, ami kikíváncozott?

Amióta a világvárvány rátelepedett a mindennapokra, egysikúvá vált a közbeszéd. A bezártság, a megszorítások és a fertőzéstől való félelem sivárrá változtatta az emberek életét, így az övét is, alig történt említésre méltó esemény, leszámítva a haláleseteket, az oltottak és oltatlanok örökös viszálkodását, az újabb és újabb csodaszerek megjelenését és az összeesküvés-elméletek végtelen sorát. Idővel aztán ezek is kiégtek mint potenciális témaötletek, főleg, amikor elárasztották a könyvpiacot a hitelesnél hitelesebb karanténnaplók. Nehéz volt elvonatkoztatni a világ pusztulásától. Ingerre, élményre van szükségem, zárta le magában a gondolatsort. Ahogy alkonyodott, egyre jobban érezte, hogy a saját csapdájába esett. Itt kinn minden tökéletes, mozdulatlan és örök, a táj, a fák, a folyó, a dombság, mind az örökkévalóság részei, szinte kikezdehetetlenek, sehol egy porszem a gépezetben, steril az egész. Elkecsereződésében már majdnem arra vetemedett, hogy épkezláb téma hiányában megírja írói válságának történetét, amolyan róka fogta csuka módjára. De aztán inkább úgy döntött, fut egyet a városban, hátha a fizikai teljesítmény jótékony hatással lesz az agyműködésére, vagy csak egyszerűen, ha szerencséje lesz, rátalál arra, amit keres.

Szerette a futást. A nagyvárosban, ahol lakott, heti rendszerességgel teljesítette a maga által megszabott távot a közeli sporttelep rekortán pályáján. Mindig jóleső érzéssel, kellemesen kifáradva tért haza, szinte újjászületett. Most újdonság volt számára, hogy a természetben futhat, főleg a friss hótakaró miatt. Hat óra volt, a nap már rég lehanyatlott a folyó mögé, szuroksötétség telepedett a kerti lakra, fejére csatolta a spotlámpát, és nekivágott a kisváros központjába vezető útnak.

Különös élmény volt a kopasz gyümölcsfák és szőlősorok között megtenni a táv első részét, sportcipője alatt ropogott a hó, néha megcsúszott, amire a fejlámpa fénye nyugtalan vibrálással reagált. Távobabb egy vadnyúl árnya suhant át előtte, valahonnan macskanyávogás hallatszott, át is futott az agyán, vajon mi jöhet még, növelte a tempót, hogy minél hamarabb kijusson a főútra. Kissé megkönnyebbült, amikor elhagyta a szőlőhegyet, a gyári utat bevilágító lámpaoszlopok fénye nyugtatóan hatott rá. Az út melletti járdán futott tovább, egy enyhe emelkedőt leküzdve szeme elé tárult a városka egyik lakótelepe. Valamikor ott lakott a szüleivel, jól ismerte a

terepet. Úgy döntött, mégis inkább a kertes házak között folytatja útját, be is fordult az első utcába, ahol a családi házak frontja egészen a járdáig kinyúlt. Futás közben rápillantott az okosórájára, már húsz perce futott, több mint három kilométert tett meg, a pulzusról az ilyenkor szokásos értéket mutatta. Kifejezetten élvezte, hogy a sportpályán való monoton körözéssel ellentétben itt folyamatosan változott a környezet, még ha a terep nem is volt egyenletes. Emberrel alig találkozott, mit is csináltak volna az utcán hétköznap este hat után sötétben, hidegben. Mindenki behúzódtott az otthonába, és a nyárról ábrándozott. Bármennyire is igyekezett a futásra összpontosítani, a kivilágított ablakok egyre vonzották a tekintetét. Nem volt az a pletykás, kukkoló típus, de azért az írói kíváncsiság utat tört magának. Futás közben be-belesett a mellette elsuhanó ablakokon, volt, ahol a függöny vagy a félig lehúzott redőny megakadályozta abban, hogy egy pillanat töredéke alatt bármit is meglásson, viszont több ablak nem volt elsötétítve, úgy, ahogy azt néhány éve Amsterdam utcáin sétálva tapasztalta. Persze, ott amúgy sem divat a függöny.

Az utca végéhez közeledve egészen fellelkesült. Rájött, hogy a játék lényege épp a futásban rejlik, hiszen így minden bekukkantás csupán egy villanásnyi időt hagyott neki a látottak értelmezésére, a többi már a fantáziáján múlt. Olyan szórakoztatónak találta az egészet, hogy végül még egy utcát beiktatott a futástervbe. Az első ház ablakában egy atlétatrikós, bajuszos férfi épp a szájához emelte a kanalát, miközben a tévét bámulta. Ennyi információt volt képes befogadni ilyen rövid idő alatt, és már jött is a következő villanás. Fehér-barna foltos kutya trónolt egy hatalmas fotelban, de mintha szarva lett volna! Szarva? Akkor talán kecske volt? A fotelban? Nem volt ideje tovább csodálkozni, mert egy újabb ablak közeledett. Derékig erő hajú nő ült egy tükör előtt, és mintha... mintha pisztolyt szegezett volna a halántékához! Jesszusom, de hiszen ez képtelenség, gondolta futás közben. Vagy csak egy hajkefe volt? Igen, valószínűleg egy hajkefe volt, mondta ki színlelt magabiztossággal. Mindenesetre fura ez a játék, nyugtatgatta magát, mert hát csak egy játék, nem igaz? Mintha egy galéria szürrealista képei jelentek volna meg előtte, kimerevítve a pillanatot. Egy élő panoptikum, nevetett magában. Akár címet is adhatnék nekik, gondolta kissé megkönnyebbülten. Amikor a következő ablakhoz ért és oldalra fordította a fejét, teljesen váratlanul érte a látvány. Egy meggyötört arc préselődött az ablaküveghez, alig fél méterre tőle, vissza is hőkölt, kiesve a futás ritmusából, de nem állt meg, sőt, a sokk hatására még nagyobb sebességre kapcsolott. Mi volt ez, kérdezte önmagától, s újra a szeme előtt lebegett a fájdalomtól eltorzult arc a sikolyra nyílt szájjal, talán még hallotta is az üveg mögül tompán kiszűrődő segélykiáltást, ha az volt egyáltalán. Az agyába villant, hogy talán vissza kellene fordulnia, és megbizonyosodni róla, hogy valóban látta azt, amit látott, vagy csak a fantáziája teszi próbára az idegeit. De nem fordult vissza, megszegte volna a maga által kiírt játékszabályokat. Maradt a kétely, a bizonytalanság és az agyába égett kép, ami kísértetiesen emlékeztette Munch *Sikolyára*.

Hirtelen azt érezte, a villanásnyi szürreális élmények sorozata elindított benne valamit. Egy történet kontúrjai kezdtek kialakulni a fejében. Egyetlen célja maradt: minél hamarabb visszajutni a kerti lakba. Futás közben megpróbálta rekonstruálni, amit látott. Biztosra vette, hogy az arc fiatal volt, talán egy gyermeké, de a nemét egy szemvillanás alatt képtelen volt megállapítani. A rövid haj azt sugallta, hogy fiú, de akár lány is lehetett. Abból, ahogy az arccal és a két tenyerével szinte odatapadt az ablaküveghez, arra

Rács volt az ablakon? Igen, mintha rémlett volna neki, hogy az egyik ház ablakai be voltak rácsozva, talán épp ezé, erre viszont nem mert volna megesküdni. De ha mégis, akkor lehet, hogy fogva tartják. De miért?

Ismétlődés

következtetett, hogy valamilyen abúzus áldozata volt és segítségért kiáltott. Rács volt az ablakon? Igen, mintha rémlett volna neki, hogy az egyik ház ablakai be voltak rácsozva, talán épp ezé, erre viszont nem mert volna megesküdni. De ha mégis, akkor lehet, hogy fogva tartják. De miért? Mi lehet a háttérben? Családi viszály? Esetleg aberráció? Mire befordult a szőlőhegyre, a fejében már kezdett összeállni a történet. Rápillantott az órájára, 7,6 kilométer, 46 perc, pulzusszám 165, ami több volt az ilyenkor szokásosnál. Úgy látszik, rendszeren feldobta őt az élmény és a fikció szövögetése. Lihegve nyitott be a házba, már futás közben elhatározta, hogy ha visszaér, nem húzza az időt holmi mosakodással és egyebekkel, hanem rögtön nekilát az írásnak. Így is tett.

Legutóbb valamikor nyáron érezte magát hasonló formában, szinte önkívületi állapotban zongoráztak ujjai a laptop klaviatúráján, fényes gyöngyszemekként gördültek keze alá gondolatok. Lendületben volt, elkapta a fonalat, tudta, ezt az áldásos állapotot maximálisan ki kell használnia, nincs szünet, nincs fáradtság, nincs „majd”, ezt most kell befejeznie, bármi történjen is. Egy fogyatékos, izomsorvadásban szenvedő kisfiúról írt, akit sportoló apja szégyell, saját kudarcaként éli meg a gyerek fogyatékoságát, ezért rejtegeti a világ elől. A feleségét megfélemlíti, a fiú pedig egy kerekesszékekben ülve vegetál, amíg egy nap elhatározza, hogy minden erejét összeszedve megpróbál az ablakon keresztül segítséget kérni, ami majdnem sikerül is neki. Majdnem.

Hajnali négy körül bújt ágyba, kifacsartan, de elégedetten. Csak a novella címe hiányzott, el is kezdte rajta törni a fejét, de már az első tévona ötlet után elnyomta az álmot.

Dél körül ébredt, első pillantása az íróasztalon pihenő laptopra vetült. Jóleső érzéssel nyugtázta, hogy a mű biztonságban várja a sorsát az „Új szövegek” nevű mappában. Úgy gondolta, a tegnapi futás és az éjszakai hajsza után megérdemel egy kis kényeztetést, mielőtt újraolvasná a művet. A ház előtt kissé megmozgatta a tagjait, majd letusolt, főzött egy erős kávét, és mivel farkaséhes volt, hiszen majdnem egy napja nem evett, főzött egy adag spagettit, konzerv bolognai mártással. A kerti lak nyújtotta spártai körülményekhez képest ez a néhány programpont valóban felért egy kényeztetéssel.

Aztán odaült a géphez. Elégtételt érzett, bebizonyította, hogy végül is jól kalkulált, a környezetváltozás pozitív hatására sikerült

leküzdenie a nyomasztó írói tehetetlenséget. Felnyitotta a laptop fedelét.

Olvásás közben azon kapta magát, hogy az elégedettsége fokozatosan valamiféle szégyenérzetté alakul át. Szüntelenül azt a szörnyű arcot látta maga előtt, s egyre inkább tudatosult benne, hogy az általa megírt fiktív történetnek épp ez a látvány a kiindulópontja. Abban a házban tényleg lehet valaki, egy gyerek, akinek segítségre van szüksége. Ő meg, amolyan szenzációhajhász módon, kizárólag a saját pitiáner írói céljaira összpontosított. Letaglóztta a felismerés. Egyre zavartabban olvasott, azt érezte, fokozatosan fogy a szöveget összetartó erő, rá kellett jönnie, hogy a betűk csak betűk, hiába állította őket a saját képzelete szerinti legoptimálisabb sorrendbe, a szöveg ereje nem győzhette le a valóságot.

Szánalmasnak találta, ahogy viselkedett. Már azon volt, hogy nyom egy delete-et, és az örök feledésbe küldi a művét. Am ekkor eszébe jutott egy másik megoldás: cselekednie kell, nem papíron, a való világban. Segítenie kell azon a szerencsétlen gyereken. Amire idáig jutott, újra beesteledett, izgatottan húzta fel lábára a futócipőt, fejére csatolta a lámpát, és újra nekivágott a sötétnek. Futás közben igyekezett rendszerezni a gondolatait: emlékezett az utca nevére, nagyjából a házra is, elhatározta, hogy mindent egy lapra tesz fel, ez most nem játék. Amikor bekanyarodott a kihalt utcába, kissé elbizonytalanodott, melyik ház is volt az, de aztán visszaidézte a villanásnyi kukkolások sorrendjét, és teljes bizonyossággal folytatta az útját az utca közepén álló házig. Hevesen vert a szíve, a pulzusmérő még a tegnapiénál is többet mutatott. Amikor odaért, lassított. Igen, ez az a ház, jelentette ki határozottan, és most is fény szűrődik ki az ablakon. Viszont rácsot nem látott rajta. Úgy látszik, erre nem jól emlékezett. Vett egy nagy levegőt, majd odaosont az ablakhoz. Benézett rajta. A szoba közepén egy kerekesszék állt háttal az ablaknak, ült benne valaki, talán egy gyerek, mellette egy nő és egy férfi állt mosolyogva, jókedvűen. Beszélgettek. Sugárzott róluk a szeretet. Aztán a férfi viccesen fordított egyet a kerekesszéken, és igen, ő volt az, a fiúcska, akinek az arcát az ablakhoz tapadva látta tegnap... Vagy mégsem? Teljesen összezavarodott. Egy darabig még nézte az idilli családi jelenetet, aztán lassan visszahúzódott az ablakból, nekidőlt a ház falának, és hitetlenkedve bámult az utca sötétjébe. Lehet, hogy csak képzelődtem, vontam meg a vállát egykedvűen, majd elrúgta magát a faltól, és egyenes tempóban, betartva a légzés ritmusát újra futni kezdett. A pulzusszámláló alig mutatott 110-et.

Visszavágó

Amikor az előző évtized elején, a magyar mozgókép finanszírozási rendszerváltása során először jelentek meg új filmek a mozikban, a félmúltban játszódó történelmi filmek műfaja volt az, amely markánsan helyet követelt a vásznon. Az új produceri rendszerben született, moziforgalmazásba is került tévéfilmek egyszerre voltak izgalmasak és nem bántóan didaktikusak. Akkor még úgy tűnt, a műfajba új életet lehelő Köbli Norbert forgatókönyvíró és alkotótársai a magyar múltfilm újabb reneszánszát hozzák el. Bizonyos szempontból ez így is történt.

A *Szabadság – különjárat* (Fazakas Péter, 2013), a *Félvilág* (Szász Attila, 2013) és a *Berni követ* (Szász Attila, 2014) tévé- és mozi-darabjait szemlélve, még nem lehetett eldönteni, hogy e filmek célja – a magyar (!) történelmi mozik hagyományaihoz híven – az események kulturális közbeszédbe való beemelése, vagy pedig egyes népszerű zsánerek historikus milióbe ágyazása. Mivel mára úgy tűnik, inkább utóbbiról van szó, *A játszma* egyik fő kihívása, hogy kosztümös kémdráma, thriller vagy történelmi mozi akar-e lenni. Egy dolog azonban már tíz éve is látszódtott: a tévé (és a sorozatok) világából importált „szkriptes szerzőiség” került előtérbe e sajátos hibrid filmekben, háttérbe szorítva a rendezői, autouri egyéniséget. Ezeket tudva, érdemes e filmeket a helyükön kezelni.

A játszma folytatás, sőt egyben visszavágó is. Az előbb említett, évtized eleji felhozatal egyik legemlékezetesebb darabja volt az 1956 utáni nyomasztó miliót feldolgozó *A vizsga* (Bergendy Péter, 2011), amely a maga nemében még tartogatott némi áthallást az árulásban, a megalkuvásban pácolódó kora kádári társadalomról, amikor a mentorát törbe csaló belügyesről mesélt. Sokan most felhördülhetnek, de gondoljunk bele: 1956 őszén még többszáz ezren álltak az októberi forradalom mellett ilyen vagy olyan formában, 1957-ben pedig majd egymillióan tapsoltak a vezérnek a Hősök terén, ami annyira megizmosította a pártot, hogy 1958-ban neki is látott a paraszti társadalom felszámolásának. Nyilván e motívum meglehetősen erőteljesen, egyéni átverésdrámaként szerepelt a filmben. Köblinek *A vizsga* volt az első nagyobb feltűnést keltő kosztümös forgatókönyve, s azóta sokat fejlődött választott műfajában. A Kovács Istvánnal forgatott *Szürke senkik* (2016) és a szintén Fazakas Péterrel jegyzett *Árulók* (2017) azonban világossá tette, hogy a történelmi környezetbe oltott műfaji ujjgyakorlatok az ő mezsgyéje. Kísérletezett háborús monodrámával (*Szürke senkik*), túsdrámával (*A Berni követ*), pszichohorrorral (*Félvilág*), műemlékfilmes melodrámaival (Szász Attila: *Örök tél*, 2018) és a klasszikus noir stílussal is (Szász Attila: *Apró mesék*, 2019). A megannyi siker (lásd az *Örök tél* nemzetközi karrierjét) és kitüntetés (Balázs Béla-díj) tekintélyt hozott Köblinek, forgatókönyveit tekintve szabad kezet kapott, és dramaturgiai laboratóriumában az

KINEMATOGRÁF

erős női karakterek felvázolása felé fordult. A *Félvilág* gyilkos asszonya, az *Árulók* összetört szerető karaktere még alávetett figurák, de az *Örök tél* és *Apró mesék* női figurái már a sorsukat irányítják. Éppen ezért volt érdekes, hogy Köbli milyen folytatást szán *A vizsga* alapvetően férfiközpontú történetének.

Az író tulajdonképpen egy erősebb, tetszetősebb, látványosabb remake-et csinált előző mozijából, amely legfeljebb abban különbözik az első résztől, hogy a történelmi közeget teljesen illusztratívává változtatta. Köbli a Kulka János által megformált kegyvesztett rendőrtiszt, Markó karakterére irányítja a figyelmet: vajon tényleg revansot tud venni az egykori tiszt? A néző figyelmét is fokozza ez a fordulat, hiszen kíváncsi, hogy sztrókjá után miképpen alakít főszerepet az afáziás színész. Köbli tudja, hogy Kulka minden gesztikulációja és működő jelenete öröm a nézőnek.

Jung András (Nagy Zsolt) és párja, Éva (Hámori Gabriella), akik végül is Markó bukását okozták (az előző részben), éppen karrierjük csúcspontja előtt állnak. Andrásnak a belügynél vezetői rang van kinézőben, és a hidegháborús nagypolitikában is változások látszódnak. A tisztaspiráns azonban aggódik, hogy a nejét elvesztő, agyvérzést szenvedett Markó valahogyan visszatér vagy bosszút áll. A törtető, áruló természetű András ezért figyelni kezdi a magányos férfit, aki befogadja elhunyt bajtársa árván maradt egyetemista lányát, Abigélt (Staub Viktória). András mindent a megfigyelésnek rendel alá, még Abigélt is magába bolondítja, s a játszma feszültségét a végletekig feszíti.

A film sok tekintetben jobb lett az előzményénél. Kulka alakításának tétje van; Nagy Zsolt és Hámori Gabriella szépen hozzák a karakterükben rejlő lehetőségeket; az Abigélt megformáló Staub Viktória sokrétű női karaktere pedig kegyes és emlékezetes filmes debüt a színész számára. Köbli forgatókönyve teret, Fazakas színészvezetése pedig szabadságot ad az aktoroknak a kibontakozásra. A film dramaturgiája profin kimunkált, minden párbeszéd, fordulat, feszültség és elrejtett elem a helyén van: észrevehető, érezhető, látható. Fazakas úgy engedi bizonyítani színészeit, hogy cikázik a zsánerek között: a film második felében

a kémmesét melodramatikus, zavarba ejtő erotikával fűszerezi, míg az utolsó harmadra visszarántja sztoriját a cégérévé vált átverés-narratívába. S míg Köbli az „erős” nőkre és Markóra irányítja a fókusz, igazából elfeledkezik története funkcionális főhőséről, Andrásról – aki ebben a gárdában egydimenziós marad. Nagy András operatőr képeiből viszont egyáltalán nem árad a kamaradramákra jellemző egykedvű enteriőrhangulat. Bár a képek az arcokra koncentrálnak, a plánozás ügyesen kerül a színpadi bukét. *A vizsga* sikere nagyobb költséget is eredményezett a mozinak: bőven látunk utcai jeleneteket, nagyvárosi miliót, sőt még egy alibinak tetsző, a korszakot hitelesítő CGI-tájképet is az akkor épülő budapesti Erzsébet hídról. Fazakas rendezése pedig kimerül abban, hogy biztos kézzel összefogja ezeket az elemeket.

Nem fanyalgás ez, a film tényleg tetszetős. Csak éppen a túlságosan „kimatekozott” zsánerjellemzők kissé ki is lúgozzák a drámát és a történet egyediségét, amelynek izgalma van, mélysége kevésbé. A nézőnek magának kell eldöntenie, vajon mennyire életszerű a film befejezése, a fordulatok halmozása, kiszámíthatósága. Az előző rész fényében nem is túl nagy meglepetés a finálé. Köbli a vágyakat hajszoló férfiak kasztjában ügyesen/ügyetlenül egyensúlyozó, áldozatot hozó nők körét mutatja meg. A film mindkét „körben” hirdet győztest és vesztet, de senki mellett nem teszi le a voksát. A végtelenséget sugárzó utolsó kép mindenestre azt sugallja, újabb visszavágó már nem látszik a karakterek számára.

Ezen rétegek ellenére a film ordítóan műfaji. Semmit nem hagy nézőjének gondolatvilágára, mindent patikamérlegesen mér, és talán emiatt is botladozó és kiszámítható a befejezése. Bár van, akinek a zsánerjegyek magabiztos használata tűnik fel, Köbli mesteriségében nem lép előre, csak brillírozik eszközeiben, s nem mer történelmi filmet csinálni. Ennek ellenére ugyanolyan néznivaló mozi *A játszma*, mint elődje volt, csak éppen a történelem izgalma helyett újra a kosztümös thriller feszültségét adja át.

■ **A játszma**, színes magyar film, 113 perc, 2022. **Rendező:** Fazakas Péter. **Forgatókönyvíró:** Köbli Norbert. **Operatőr:** Nagy András. **Vágó:** Kovács Zoltán. **Szereplők:** Nagy Zsolt, Kulka János, Hámori Gabriella, Scherer Péter, Staub Viktória.

Lehet-e autentikus a kitalált hagyomány?

Mysterium dell'arték s egy fekete daljáték – mondja a könyv címe, és ez már rögtön az elején egy kicsit csavaros: két nemlétező színpadi műfaj. A kötetben található három szöveget eredetileg az Erdélyi Vándorszínház számára írta a szerző, rurális, színháztól távol eső vidékeken játszották őket a kétezertizedes évek első felében. Mindkét apró bevezető információ fontos amúgy a szövegek befogadásában: hogy színpadra készültek, és hogy kitalált középkori műfajokban íródtak.

Kele Fodor Ákos törekszik rá, hogy könyvei tárgyként is érdekesek legyenek, és legújabb kötete valóban tetszetős könyvtárgy, nem csak a minőségi alapanyagok miatt. A tördelés, a különböző színek használata, a grafikai megoldások mind átgondoltak, találóak és szépek. Érdekes például a harmadik szövegben (*Az egyse*), hogy az agyvelőszívás (!) aktusát egy pecsétszerű grafika jelöli. Vagy a betétdalok körkörös kottázása stb. Színház, képzőművészet, zene, irodalom – mind benne vannak ebben a könyvben, nemhiába nevezi magát Kele Fodor Ákos intermediális írónak.

De mi is az a *mysterium dell'arte* és a *fekete daljáték*? Kele Fodort a középkori népi színjátszás formái foglalkoztatták, mikor ezeket a szövegeket a színtársulat számára megírta, és az első probléma, amit ebben a munkában meg kellett oldania, az volt, hogy a magyar hagyományban nagyon kevés, gyakorlatilag semennyi ilyen jellegű szöveg nem maradt fenn. A hiányt a képzeletéből töltötte fel, nyugat-európai mintákból kiindulva, a misztériumjátékok, *commedia dell'arték*, a dramatikus jellegű népi dalhagyomány darabjai mentén. (Számomra problematikus kissé ez amiatt, hogy a középkori magyar népi drámák, színpadi alkotások hiánya valószínűleg annak tudható be, hogy ilyen jellegű szövegek valóban nem is léteztek. Kele Fodor a nyugat-európai szövegeket mintaként kezeli, holott a magyar népi, populáris kultúrában sejtetően nem volt ennyire beágyazva a keresztény hagyomány, valószínűsíthetően inkább a régebbi, pogány ősvallás elemei határozták meg a népi színjátszást, már ha volt ilyen. De ezek persze csak spekulációk.)

A könyv nagyon jól illeszkedik a posztmodern logikájába, ez sok szempontból előny, néhányból pedig hátrány, ami akár az anakronizmus kérdését is felveti. Önmagában a kitalált középkori szövegek ötlete már nagyon posztmodernnek tűnik. Eco óta persze könnyen hajlamosak vagyunk rokonítani a középkort és posztmodernert, de itt nem csak ennyiről van szó. Hanem a megkreált hagyományról például. A játék a műfajokkal, történelmi

kontextussal, nyelvvel. A szerző szerencsére komolyan veszi ezt a játékot. A nyelvvel mint anyaggal való játékot érzem legerősebbnek ilyen szempontból a kötetben.

Van a nyelvnek tétje diakronikus szempontból is itt, vagyis történelmi-nyelvtörténelmi játékok is fel-felbukkannak, főként a már említett harmadik szövegben, ami már igazából nem is annyira középkori, hiszen a kuruckort idézi meg szinte minden rétegében. De fontosabb s mennyiségileg is jelentősebb a szinkronikus, nyelvjárással való játék. A szövegekben a szereplők következetes módon különböző nyelvi rétegeket, legtöbbször eltérő nyelvjárással használnak, és ezek a nyelvjárással autentikusnak is tűnnek. A roma szereplők nyelvhasználatával azonban vannak problémák (és nem csak a nyelvhasználatról igazából).

Az ördög és a szűz című *mysterium dell'arték*ban például a Méva nevű cigányasszony nem egy behatárolható roma-magyar (vagy bármilyen más) nyelvjárásban beszél, hanem a magyar cigánysághoz köthető nyelvi sztereotípiákban. (Vele, s főként a második szöveg cigánybakójával kapcsolatban Sárközi alakja is felmerül párhuzamként, még csak nem is erőltetetten, és hát Gárdonyi ábrázolása is durván sztereotipikus, semmi köze a néprajzi értelemben vett valósághoz...) Ezzel szemben a már említett harmadik szövegben (*Az egyse*) a cigányszereplők már hihető magyar nyelvjárásban beszélnek, megszólalnak romani nyelven és az oláh-cigányok archaikus román dialektusában is.

Ez a minőségi különbség nem csak a nyelvhasználatban figyelhető meg az első két *mysterium dell'arte* és az utolsó „fekete daljáték” között. *Az egyse* minden szempontból kidolgozottabb, rétegzettebb, jobb szöveg. Azt hiszem, hogy releváns a romaábrázolás kérdése napjainkban, elég csak a Háy János *Mamikám* című új kötete kapcsán kialakult heves vitára gondolni. Kele Fodor Ákos behatóan foglalkozik a cigány folklórral és népi irodalommal, előző kötete épp ezeket a kutatásait dolgozza fel, de antropológiai-történelmi szempontból is érdeklődik a szerző a roma hagyomány iránt, elmondása szerint új könyvéhez korabeli periratokat kutat éppen, pereket, melyek a magyar cigánysággal szembeni durva elnyomás, sztereotipizálás és agresszió krónikái. Ez a szakmai érdeklődés sajnos azonban csak a harmadik szövegben érezhető. Itt valóban feloldódnak nem csak a cigánysághoz köthető sztereotípiák, de általában a sztereotípiák, egy sokkal antropológikusabb szerzői attitűd, tudás érvényesül.

THEÁTRUM

► 24.

Az Erdélyi Vándorszínház Háromszéken
Bükkfeszéki Mária
 ÖRDÖGÖS KOMÉDIA ÉS MISZTÉRIUM 2013. JÚLIUS 7-19, NAPNYUGTA UTÁN
 Rendező: Csujka László
 Író: Kele Fodor Ákos
 Zene: Csujka Levente
 Házigazda: Lármafa Egyesület

SZEREPOSZTÁS:
 ORVIDOR ördög:
 IVÁK BENCÉ
 MÁRIKA, a hétfaluszépe szűzlány:
 KERESZTES ÁGNES
 ÖRZSE, ennek anyja:
 LÁSZLÓ RÉKA
 PANDULF, Mária nőlegénye:
 ORBÓK ÁRON
 KIS MIHÓK, ennek szolgálója:
 MAGYARI IZABELLA
 VÉN EZSÉB, a borissza szerzetes:
 NAGY NORBERT
 MÉVA, cigányjósno:
 NAGY KÁRINA

TÁMOGATTAK: EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA Spicom Kft., Tricomserv RT., Conico RT., Tega RT., Bastion Vendéglő, Kálnoki Református Parókia
 Részletek: facebook.com/vandorszinhaz

► 23. Ez kiegészül a társadalmilag releváns témák beemelésével. Az *egyse* alaptémája amúgy akár provokatív is lehetne, hiszen az abortusz népi praktikái, és ennek kontextusaként az egykezés szokása, ebből kiindulva pedig a szülein bosszút álló magzatdémon a folkhorror-sztori alapja. Kele Fodor azonban nem moralizál ezzel kapcsolatban, csak a fellelhető szövegeket, narratívákat építi bele a színpadi szövegbe. Belecsempész azonban egy csomó apróságot, aminek tétje is van, a már említett cigányközösség és többség viszonyát, a magyar-kuruc szabadságharcosok kegyetlenkedéseit a szlovák falvak lakosságával szemben, a zsellérek és kisbirtokosok feszültségeit.

A fekete daljáték éppen ezekkel az autentikus, antropológiai adalékokkal tud túllépni az öncélú játékon, a posztmodernen, ha úgy tetszik. És ez megmenti a teljes kötetet is igazából. De nem akarok szigorú lenni, nem érdemli a könyv, és ez az autenticitás valójában tetten érhető az alaptémákban és a szövegekben nagyon is fontos humorban is. Az alaptémák pedig megfelelnek a „középkorjáték” szabályainak, elsősorban a halál, halandóság és annak aspektusai jelentik a tétet. A humor szintén a Carmina Burana-Villon-féle középkort (és persze a görög komédiákat) juttathatja eszünkbe: túlszexualizált, fiziológiai poénok és sok helyzet- és gesztuskomikum. Itt is látszik, hogy ezek a szövegek színpadra lettek írva, és nem az elit közönség számára – a színpadon ez bizony működik, és igen, autentikus.

Színpadi szövegek ezek, és valószínűsíthetően jobban is működnek színpadon, mint könyvben. Mégsem érzem feleslegesnek a kötetet, egy izgalmas színházi kísérlet izgalmas dokumentuma, mely tárgyként, tipográfiai szempontból is figyelemreméltó, izgalmas irodalmi kísérlet is.

— Kele Fodor Ákos: *Mysterium dell'arték s egy fekete daljáték*. Tea Kiadó, Budapest, 2022.

Az alaptémák megfelelnek a „középkorjáték” szabályainak, elsősorban a halál, halandóság és annak aspektusai jelentik a tétet.

HAKLIK NORBERT

1976, Ózd.
Brnóban él.

Bravúros debütálás novellaszereplő-mészárlással

Forgács Péter *Szuperholdja* atipikus első kötet. Szerzője nem a húszas éveinek elején, hanem az ötödik ikszen túl adta közre, és talán az sem szokványos, hogy valaki a matematika és a fizika irányából jusson el a szépíráshoz. (Persze, tudom: Esterházy...) Meg aztán: első köteteknek nem szokásuk közel kétszáz oldalasnak lenni. Megannyi ok arra, hogy az olvasó kíváncsian vegye kézbe Forgács első könyvét – és alkalmasint a recenzens is meg akarja fejteni, milyen erények repítették ezt a debütálást a Margó-díj előválogatásának tízes listájára (s persze azt is, miért nem lett végül mégsem ezé a köteté az aranyérem).

A kötet nyitánya rögvest rá rugja az olvasóra az ajtót, a legjobb értelemben. Jókorra bátorság kell ahhoz, hogy novelláskötetének első ciklusát az adott szöveg terén kívül semmit sem jelentő *Bebebe* címmel kezdje a szerző. Ahhoz meg dupla adag kurázszi szükségeltetik, hogy a ciklust – tehát magát a kötetet is – *A mestermű* című írással indítsa, ráadásul ezzel a kezdőmondatával: „Sosem derült ki, miért tette.” Mindez így, együtt elég ahhoz, hogy a *Szuperholdé* legyen az elmúlt évek egyik legunortodoxabb felütése: már csak azért is belefog a kötetbe az olvasó, hogy megtudja, mi végre ez a fene nagy szerzői önbizalom.

Hamar kiderül: Forgács önbizalmának megvan a fedezete. A *Bebebe* beszippantja az olvasót. Mintha az első novellaciklusban a szerző próza-akrobataként akarná bemutatni összes bravúrját. Először *A mestermű* autisztikus főszereplője tolja túl egészen felesége öngyilkosságáig a türelemüveg-építést röpké két és fél oldalon, aztán az *Ajtó* merészrel ikernovellaként Gogol *A Köpönyegének* 21. századi

KRITIKA

prózanyelvre hangolt rokonának lenni. Maga a *Bebebe* pedig nem véletlenül hazaz címében Lázár Ervin *Dömdödmé*re: ez a keserédes novella ugyanis éppen olyan, mintha valaki a *Négyzetű Kerek Erdő* mesélőjével írta volna meg Tar Sándor életművének valamelyik darabját.

Aztán a következő néhány írás azt is sejtetni engedi, miért nem lett mégsem Forgács Péteré a Margó-díj. Megszaporodnak ugyanis azok a két oldalnál rövidebb novellák, amelyek többet markolnának, mint amennyit fogniuk sikerül, és az öngyilkossá lett novellahősök is elkezdnek kisebbfajta hullahegyet alkotni. Az egy rugóra járó novellák benntartását a kötetben végképp érthetlenné teszi, hogy Forgácsnak nagyon is gazdag az írói fantáziája: van, hogy a novellában kiírt novellapályázat jelenti a kulcsot egy műkincsrablás rejtélyének megfejtéséhez (*Napút – sötétben*), a *Szembesítés* pedig azok számára kínál létfontosságú tanulságot, akik úgy vélik: érdemes társkereső csetben Bret Easton Ellis-rajongónak hazudniuk magukat anélkül, hogy ellenőriznék, nem figyel-e a csetpartner a szemközti ház ablakából egy távcsöves puska teleszkópján keresztül. A ciklus legerősebb darabja egyszerre a leghosszabb is: a *Zsé* pozsonyi diáktörténetében Forgács működőképes személyiségeket rajzol fel néhány célirányos párbeszéddel, és még a főszereplőt sem kell kinyírnia a csattanóhoz.

A második, *Túlélők* című ciklusban tovább folytatódik a hullámvasút, ám a hegymenetek itt a korábbiaknál is pompásabb csúcokig juttatják az olvasót. A *Helsinki–Budapest járat* Forgács legerősebb novelláinak egyike: mer specifikus lenni, és ott van mögötte a vasfüggöny által kettézárt Európa minden nyomorúsága, rádöbbenésbe torkolló illúziója és naiv romantikája. A *Jonathan* szintén transzkulturális vizeken navigál sikerrel. A Bécsben élő, harminckét éves nigériai sportszerárus és a kis felvidéki faluból való lány románcába sűríti bele a szerző annak a tragikomikumát, ahogyan a hidegháború végeztével hirtelenjében kinyílt a világ – ráadásul ez a novella szállítja a kötet legfifikásabb allúziós poénját is, azzal, amikor az unokájáért aggódó após a híres U2-album címét kölcsönözve így szólítja fel újdonsült vejét arra, hogy vigyázzon újszülött kisgyermekére: „Bitte, achtung bébi, oké?” A tematikus sokféleségben helyet kap egy pincefogságba torkolló karácsonyfa-vásárlás (*Boldog karácsonyt!*), és akad olyan rémálomjelenet is, amelyben „emberi szájak módjára több száz rózsaszín húsú vagina ismételtette gépiesen: puncs, puncs, puncs...” (*Mantis Religiosa*), valamint szerepel a menün az Úristenhez írott, fiktív levél is (*Elfekvő*). Ám ebben a ciklusban is akadnak olyan szövegek – jellemzően a rövidebb novellák –, amelyek túlvállalják magukat: *A halál érintésében* drámaiság helyett inkább csak annak az elszalasztott lehetősége mutatkozik meg, és a *Titkok* lezárásaként is hiteltelennek tűnik, amikor a feleség „a beletörődés szelíd mosolyával” fogadja el az anyjától érkező jó tanácsot, miszerint nem kérdezősködni „a sírig tartó házasság titka”. A cikluszáró *Itt az idő* szerencsére meri bővebb lére eresztetni a szerelmi háromszög elmesélését, amelyben a férfi főszereplő éppen a fia barátnőjével csalja a feleségét, hogy aztán persze ő is a Forgács-kötet öngyilkosainak sorát gyarapítsa.

A főnök

A harmadik ciklust indító *Családfa* két és fél oldalon viszi sikerre mindazt, amiben a kötet középső részében olvasható rövid novellák többsége kudarcot vallott: cseppet sem harsány, mégis sokatmondó mikrojeleneteken keresztül mutatja be egy család tragédiáját, és még öngyilkosság sem kell a végére ahhoz, hogy szíven üsse az olvasót. A kötetet azonban kétségkívül a *Van egy hely* koronázza meg: az unoka és nagyapja közös autótúrtájának flashbackekkel tarkított történetébe sikerrel zsúfolja bele a szerző a kitelepítésekkel, határvándoroltatásokkal terhelt közép-európai félmúltat, emlékeztetőként arra, hogy mindannyiunk számára van egy hely, ahol a nagyapánk gyerek volt – és ha nem ugyanaz a hely, ahol mi voltunk gyerekek, akkor érdemes felkeresni, ha megvan még rá a lehetőség, éppenséggel a nagyszülő társaságában. A kötet egyik legragyogóbb ékköve ez a novella, igazi antológiadarab.

Forgács Péter első kötete tehát látványos debütálás – közel kétszáz oldalnyi tárháza egy olyan szerző eszköztárának, akinek a szakmai tudása és az élményanyaga is megvan ahhoz, hogy emlékezetes novellákat írjon. A másfél-két oldalas, kevésbé fajsúlyos (vagy annak lenni mérsékelt sikerrel próbáló) darabok elhagyásával még erősebb lehetett volna a kötet. Alighanem a transzkulturális témák és az önéletrajziság markánsabb felvállalása jelenthet lehetőséget arra, hogy ez a már most is erős novellisztika újabb szintet lépjen a későbbiekben. Egy biztos: debütálásával Forgács Péter magasra tette a léceket, amit második kötetével meg kell ugrania.

■ Forgács Péter: *Szuperhold*. Méry Ratio, Somorja, 2020.

Forgács Péter első kötete tehát látványos debütálás – közel kétszáz oldalnyi tárháza egy olyan szerző eszköztárának, akinek a szakmai tudása és az élményanyaga is megvan ahhoz, hogy emlékezetes novellákat írjon.

„Elmondja, kihagyja, kerülgeti”

Hermann Veronika: *Helyet-tem a nyelv. Identitáspolitikák az irodalomban.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2020.

„Szöveg és identitás viszonyáról, az identitás nyelvi tapasztalatáról írni egyszerre veszélyes és csábító feladat” – szögezi le Hermann Veronika doktori dolgozatából született kötete első mondatában. És ahogy folytatja: az identitás az utóbbi évtizedek kultúra- és társadalomtudományi diskurzusainak vezető, emellett felkapott és divatos fogalmává nőtte ki magát.

Azonban a kötet alapos, részletekbe menő értelmezései bizonyítják, hogy az identitás egyáltalán nem elkoptatott fogalom. A könyv célja ugyanis éppen a szövegekben jelen levő, esszenciálisnak ábrázolt identitások történeti és elméleti bemutatása mellett azok szétszalázása, összetevőkre bontása. Ennek érdekében olyan, egymástól időben távol eső szövegeket hasonlít össze, mint Vörösmarty *Zalán futása*, a *Rom* és *Tündérvölgy* című töredékben maradt eposzai, György Péter *Apám helyett*, Kukorelly Endre *Rom – A komonizmus története*, a *Tündérvölgy avagy az emberi szív rejtelvei*, valamint *Országközi divatok* című művei. Reprezentatív szövegeknek látja mindezeket, mint amelyek az identitás kérdéskörében kulturális és irodalomtörténeti mintákat adnak. Az értelmezések tétje az, hogy a szövegek maguk milyen identitásmodelleket hoznak létre, nem is csupán a textuális, hanem a társadalmi térben is. E mögött az értelmezéskoncepció mögött ugyanis az az előfeltevés húzódik meg, miszerint az írás, az irodalom határai képlékenyek, az irodalomtörténetet is lehet szépirodalomként olvasni, ahogyan a szépirodalom is válhat a történelem, illetve az egyéni, kulturális és közösségi emlékezet hordozójává.

Ennek az elvnek a szellemében a kötet első része alapos, részletekbe menő fogalmakkal elemzi nemzet, nacionalizmus fogalmait, számot vet a modernista és etnoszimbolista nacionalizmuselméletekkel, továbbá ideológia és retorika átjáródását neves hazai és európai elméleti szerzők munkáival támasztja alá.

Az elméleti célkitűzésén túl további hasznos irodalomtörténeti hozadéka lehet a kötetnek. Egyik talán éppen az, hogy a kortárs irodalomban hangsúlyosan jelen levő „aparegény” műfaját olyan mozgó, eleven értelmezési keretbe helyezi, amelyben ez a műfaj új fényben mutatkozik meg. További izgalmas felvétel a kötet utolsó fejezeteként értelmezett „anya nyelve” mentén létrejövő „anyaregény” fogalma is – mint egyfajta ellenregénye az aparegénynek – mint amely családragénytípusban leszarmazási origóként az anya szerepel. Mindennek alátámasztására Tóth Krisztina *Akvárium*, valamint Fejes Endre *Rozsdátemető* című regényeinek összehasonlító értelmezését olvashatjuk.

Izgalmas átjárások

Nagy Anna: *Dupla expó. Fotográfia a kortárs magyar irodalomban.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2021.

Az intermedialitás az utóbbi évtizedek termékeny alapfogalmává nőtte ki magát az irodalomtudományban. Termékeny, hiszen az önmagukat egymás tükrében feltáró médiumok az állandó közesség létmódjára, a különbségekre teszi fogékonnyá az értelmezőt.

Nagy Anna doktori dolgozatából született könyve alighanem mindent elmond fotográfia és irodalom viszonyáról, amit ebben a kapcsolatban tudni érdemes. A kapcsolatok sokféle téttel bíró válfajai között az érdeklő, amely a művészi értelemképzés lehetőségeként működött az intermedialitást. Mindezt olyan, a kortárs irodalomból vett esettanulmányokkal támasztja alá, amelyekben fotó és szöveg találkozása valamilyen formában hangsúlyos. A médiumköziség meglehetősen megterhelt elméleti keretében való biztos mozgás elengedhetetlen egy ilyen nagy igényű témában, és ezt a könyv imponáló jártassággal meg is teszi. A szoros olvasással megvalósuló szövegértelmezések gazdag elméleti apparátust mutatnak, az elmélet itt nem csak kötelező háttértudás, hanem a kortárs irodalmi szövegeket megmutatni tudó eleven szemlélet.

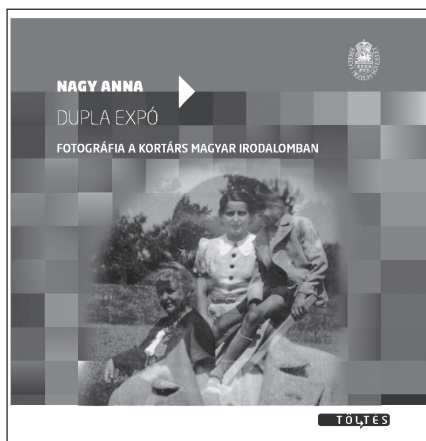
Az olvasó a magyar és világirodalomból vett esettanulmányok során jön rá arra, milyen izgalmas új formákat és műfajokat teremt ez a médiumközi átjárás. Ha a fotográfia a látásnak egy új módját teremtette meg, a fotó és irodalom kapcsolata az olvasásnak egy új módját hozta létre. A könyv fotóirodalmi alkotások olyan szöveget tárgyalja, mint a fotóesszé és fotóregény, a városkönyv. A fotó Závada Pál *Természetes fény* című regényébe illesztve a múlt elbeszélésének egyik útja, továbbá a megidézett, nyelvbe átültetett kép, az ekphraszisz meggyőző példaként áll előttünk Márton László *Árnyas főtca* című regénye, valamint Schein Gábor *retus* című versciklusa.

A fotózás korszerű jelenségeivel is számot vetve értelmezi a könyv Tóth Krisztina *Pixel* című regényét, valamint Simon Márton *Polaroidok* című verseskötetét, mint amelyekben a digitális képalkotás, illetve a polaroid mintája teremti a szövegvilágot.

Továbbá egy olyan izgalmas kezdeményezésről is olvashatunk, mint amely valóban a digitális térben teremti meg vers és fotó kombinációját (*InstaVers*).

Mivel a kötet nemcsak az irodalom-, művészet- és képelmélet, hanem a fotóelmélet terén is bőséges anyagot mozgat, nemcsak irodalmárok, médiatudományi szakemberek, hanem minden a fotózás elmélete és története iránt érdeklődő számára is haszonnal forgatható.

FÜLSZÖVEG

Tolláskodás

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

Hány évre tervezni?

Tanulságos volna végigkérdezni akár több száz zenészt, miért is muzsikál: milyen oka és célja van, miféle élmények döntötték el, hogy hangszerhez nyúl vagy rendszeresebben dudorászni kezd, szimpatizáns vagy elkötelezett, professzionista, megélhetési, közönséges „kottahangosító”, amatőr, műveltségi vagy egyszerűen „fülhallásból” zenélő, virtuóz improvizátor vagy háromakkordos dilettáns, alkalmilag cimborákkal *összebasoló* vagy fanatikusan autodidakta – és bizonyára lehetőségek további garmadájaiból válogathatunk. Az fölöttébb valószínű, hogy meghatározó zenei élményekhez többnyire gyermek- vagy ifjúkorig tudnának visszavezetni bennünket ezek a vallomások. Alkalmassint beláthatatlan tudat alatti mélységekig nyújtja le kapillárisait egy-egy zenével kapcsolatos benyomás, emlék, amely aztán évtizedekre hat ki – ha nem épp egy egész életpályára –, meghatározva a zenéhez fűző kapcsolatot. De akár a viszolygást vagy közönyt is.

Gyermekeket és fiatalokat „helyzetbe hozni” – ez a minimális alapja annak a törekvésnek, amely a Szatmár megyei Csomaközön, e katolikus sváb–magyar hagyományú községben nyárról nyárra zenei táborozásokban ölt testet. 2016-ban jegyezték be a Hermann Musik Egyesületet, amely a nyaranként két-három turnusban lebonyolított táborokat szervezi, és Hermann Szabolcsnak hívják azt a csomaközi karmestert, aki értelmi szerzője, „ideológiai tisztázója”, szervezője az egésznek. Hermann Kolozsváron tanult – legkiválóbb karmester-tanárként Petre Sbârceát nevezi meg –, majd Bécsben és Budapesten egészítette ki ismereteit, aztán hazatért, majd évek múlva Magyarországon vállalt munkát: előbb a budapesti Operettszínházban, majd (jelenleg is) Szegeden tevékenykedik. Életének egyik színhelye azonban változatlanul Csomaköz, ahol nyaranta családi körben, édesanyjával, testvéreivel és több fiatalal együtt táboroztat. Magyarországi kapcsolatai révén a helybeli iskolaépületben szorgoskodó elméleti és hangszeroktatók többségükben *odaáti* fiatalok, zeneakadémisták, konzisok, pályakezdő pedagógusok. A kezdeti Csomaközi Nyári Zenei Tábor mára Partiumi Ny. Z. T.-re változott, ami egyfelől a vonzáskör tágulását jelzi, másfelől meg a máig tizenegy tábori szakasszal büszkélkedő folyamat serdülőkora lépését hivatott felmutatni.

Hermann Szabolcs és oktatótársai nem győzik hangsúlyozni, hogy korántsem a

magasztosan hangzó *zenészképzés* a céljuk, hanem elsősorban a muzsikával és a zeneszerszámokkal való baráti ismertetés, a zeneközeli életmód megalapozása, a ritmussal való „bánás” mentén pedig a koncentráció, a pillanatról pillanatra fenntartott figyelem edzése – természetesen játékos, mozgásos módszerek révén. Jelentkezhetnek olyanok, akiknek már közük van a zenéhez (az idén júniusban például egy kolozsvári zeneiskolás zongorista fiúcska is nyújtotta az ujját, hogy *gitárt* tanuljon), és persze olyanok is, akik legfeljebb füttyörészni tudnak, de egy héten keresztül szeretnének síppal, dobbal, nádi hegedűvel is bajlódni, hogy négy-öt napi tanulás után közönség (tábori társak, öregotthonok lakói, szülők, barátok stb.) előtt vallhassanak színt kezdeti eredményeikről.

Ma már népi zenélés is tanulható hegedű- vagy furulyaoktatótól, népdalrepertoár bővíthető, a környékbeli fiatalokból összeállt fúvószenekar hangszerbemutatót tart fuvalától tubáig, a csomaközi templom orgonájából pedig szinte egész nap gyakorló akkordok szüremlenek ki a forrásokban remegő utcára. Van olyan nagykarolyi kamasz, aki hovatovább oktatójánál is virtuózabban fújja a pásztorfurulyát, bár a csomaközi tábor párral korábbi nyarán még dobos tanult, ugyanakkor merő ambícióból hónapok óta gyötri a hegedűt, s egyre meggyőzőbb dallamok szakadnak fel a keze alól a nyirettyűből – ez tehát összesen három hangszer, amivel Csomaközön melegegett össze. Van olyan harmadikos kiskrapek is, aki a szatmárnémeti Láncoz templom orgonájával koketálva ma már örömmel és láthatólag gátlások nélkül játszik Bachot, Csomaközön viszont még a szünetekben is a billentyűkön matat, mert érdeklődéséből, elkötelezettségéből vakációban sem enged.

„Ha egy évre tervezel, ültess rizst. Ha tíz évre tervezel, ültess fát. Ha száz évre tervezel, taníts gyerekeket” – mondta állítólag Kung-ce (népszerűbben Konfuciusz), és ehhez tartja magát Hermann Szabolcs is. Sőt! Szatmárnémetiben, Károlyban és a környék több községében szerveztek/-nek regionális hagyományőrző koncerteket, ökumenikus kórustalálkozókat, iskolásoknak szóló hangszerbemutatókat, egyháziénekkoncerteket és -kiadást, sőt terveik szerint Szatmárnémetiben lesz *Operát az iskolába* című program-sorozatuk is.

AMPLITÚDÓ

Július 27. és augusztus 7. között tartották a Minimum Party alkotótábor huszonhatodik kiadását Kászonszántó községben, a Tiszás patak tövénél. A táborban több alkotóműhely futott párhuzamosan: zeneműhely (Márkos Albert), vizuális műhely (Kopacz Kund), filmes műhely (Fogarasi Gergely), fotóműhely (Márkos Tamás), mozgásszínház-tánc műhely (Lukács Ádám), építészműhely (Benedek Elemér), íróműhely (Murányi Sándor Olivér), filozófiaműhely (Pálfalusi Zsolt), kézműves műhely (Pusztai Fruzsina), Élboy kísérleti színház műhely (Szabó Attila).

Augusztus 4. és 7. között zajlott Gyergyószentmiklóson az Egyfesztté összművészeti fesztivál második kiadása. Augusztus 6-án Kürti Andrea és László Noémi *Darázsolás* című kötetét mutatták be, továbbá annak képanyagát tekinthették meg az érdeklődők. A *Költők egymás közt* című eseményen frissen megjelent versesköteteikről (*Fák Daphnének és Buddha Jazz*), közös és magánmitológiáikról, a fiatal kortárs költészet útjairól és lehetőségeiről faggatták egymást Dimény H. Árpád és Fischer Bontond. Felléptek többek közt: Bartis Attila, Kemény István, Wirth Imre, illetve Bálint Tamás, Demeter Arnold, Farkas Wellmann Endre, Illyés Krisztinka, Miklósi Szabó István, Muszka Sándor, Péter Beáta, Sántha Attila és Varga Melinda.

Augusztus 8. és 14. között szervezte meg a Hargita Megyei Magyar Diáktanács (HaDiT) az Alternatív Összművészeti Diáktábor hatodik kiadását Csomakőrösön. A jelentkezők irodalom, fotó, film, animáció, GIF, kortárs tánc, báb- és színművészet, zene és elektronikus zene, textil- és képzőművészet kategóriában jelentkezhetnek műhelyekre. Az irodalmi műhelyeket hárman vezették: Ádám Szilamér és György Alida vezetésével zajlott a prózaműhely, líraműhelyt Fancsali Kinga tartott.

Augusztus 14. és 21. között zajlott a Kolozsvári Magyar Napok tizenharmadik kiadása. A *Helikon* irodalmi folyóirat idén is részt vett a Kolozsvári Magyar Napokon. Augusztus 16-án nyitották meg a Bálint Tibor-émlékiállítását Kolozsváron, augusztus 19-én Wirth Imre volt folyóiratunk vendége.

R. T.

HÍREK

ELŐFIZETÉS

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

e-mail címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 32 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 63 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 126 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés irandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:
 Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 •
 Cont: RO63 RNCB0106 00050872 0001 • BCR –
 SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat e-mailben (kvvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

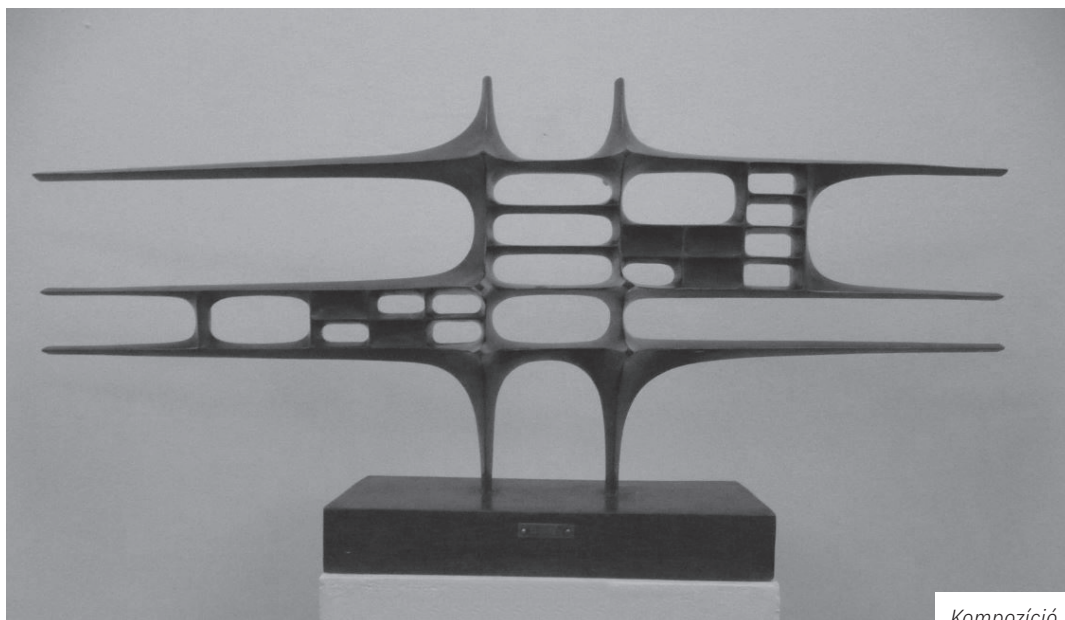
Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

A mintázás virtuóza

Elhunyt Szakáts Béla szobrászművész

Élete 84. esztendejében, június 4-én, Temesvárott – ahol 1962-től élt és alkotott – elhunyt Szakáts Béla szobrász, művészpédagógus, a romániai magyar képzőművészet ismert, megbecsült alkotóegyenisége. Gazdag, változatos és értékes életművet hagyott hátra. Talentumára szülővárosában, Székelyudvarhelyen, ahol elemibe járt, figyeltek fel az Erdélyt járó tehetségkutatók, akik a marosvásárhelyi képzőművészeti iskolába irányították, s ahol a tanintézet igazgatója, Izsák Márton tanította a szobrászatot. Kolozsváron, a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán, a szobrászá Temesvárott formálódott Kós András volt a mestere. Friss diplomásként a temesvári képzőművészeti középiskola tanárává nevezték ki. Igényes, szigorú tanárként több mint három évtizeden át oktatta formázásra, mintázásra a művészsülvények nemzedékeit. A temesvári Nyugati Egyetem Képzőművészet és Formatervezés Kara előadótanárává szegődött 1994-ben. Nem sok idő múltán a szobrász szak tanszékvezető professzorává léptették elő. Növendékei közül számosan a romániai vagy magyarországi szobrászat élvonalába emelkedtek, a kortárs plasztika derékhadát képezik.

Mindvégig szívós kitartással dolgozott Béga-parti, majd rózsaparki műtermeiben, utóbb pedig lakása tágas konyhájában. A figuratív ábrázolás kötöttségeit levetkőző, útkereső korszakában a neoavangardizmus bővületében több stílust, formanyelvet és anyagot is ki- és végigpróbált. Fahasábok, tömör vagy áttört padmalydeszkből eltérő vastagságú és hosszúságú gömbfákból szerkesztette egybe dinamikus térkonstrukcióit. Alkatától és művészi intencióitól idegennek érezve a geometria merev formavilágát, fokozatosan visszakanyarodott a fizikai erejét, teherbíró képességét kevésbé igénybe vevő, alkotói fantáziáját kevésbé korlátozó mintázáshoz. Az átmenetet a két szemléletmód, formateremtői szándék és eljárás között *Gömblakó* és *Kapu* című átfogó sorozatai képezték. Két ciklusának agyagban megformált, majd részben bronzba öntött, gondosan kimunkált darabjai alapvetően az emberábrázolás közvetett, áttételes változatainak

Kompozíció

tekintethők. Alkotópályája egymást követő szakaszaiban Szakáts Bélát kitartóan és behatóan foglalkoztatta a bejáratok, utcaajtók, a tárt és zárt kapuk izgalmas, dús szimbolikájú témaköre. Emberi testrészeket vélt felfedezni és láttatni a félfákban, kapuzábékban, az ívelt keretekben, a deszkákból összerótt, keresztelvényes, megvasalt felületeken. Felfogása szerint a kinyíló és becsukódó kapu jelkép és alapforma, amely gyakorlati funkciója, rendeltetése szerint és áttételesen is világokat választ el és köt össze. Életútja derekától kezdve a biomorf alakzatok, képződmények ihlették a formateremtésben valósággal fizikai örömet kereső és lelő Szakáts Bélát. Sikerültnek érzett munkáit a szó szoros értelmében körbetáncolta. Embe- reket, halakat, humanizált tárgyakat jelenített meg legtöbbször groteszk, suta, tragikomikus helyzetekben. Kimerült kispasztikáinak alapvonása a diszkrét humor, az irónia, a szándékos torzítás, egyes elemek fölnagyítása, nyomatékosított kiemelése. A figuratív formálás szabatosága, az anyag lényegének hangsúlyozása, a felület motívumgazdag kidolgozottsága, a kifejezés tömörsége jellemzi Szakáts Béla szobrai-

Az a szerencse és megtiszteltetés érte, hogy néhány alkotása köztérre került. Az 1989-es események áldozatainak emlékét idézi az irgalmasrendiek egykori temesvári temploma előtt a *Céltábla-ember* című egész alakos bronzszobra. Az 1956-os forradalom magyarországi és romániai hőseit idézi a kolozsvári Sétatéren felállított *Kapuja*. A Béga-parti városban került talapzatra I. Károly magyar király, a múzeumalapító, művészettörténész főispán, Ormós Zsigmond, Török János polgármester, valamint Székely László műépítész általa megformált mellszobra. Köztéri alkotásai mellett a Styx túlsó partjára távozott szobrászművész emlékét életi tovább a Szakáts Béla Galéria is, amely a temesvári Új Ezredév Református Központ épületében kapott helyet, ahol még a művész életében, személyes jelenlétében 2021. június 9-én avatták fel Szakáts Béla állandó tárlatát. Elkötelezett kalvinistaként megfontolt előrelátással, dicséretes nagyvonalúsággal az iparnegyed református eklézsiájának adományozta 29 reprezentatív alkotását. A kiállítás hiteles keresztmetszetét nyújtja a temesvár-ersébetvárosi temetőben örök nyugalomra helyezett szobrászművész kivételes értékű életművének.

ARTEFAKTUM

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZSA: főszerkesztő-helyettes – kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pavilon 420 | MÁRČUŢIU-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVICS ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BOTOND | Nyomda: MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | I. posta, Pf.: 245. | Telefon: (004) 0264 431 690, (004) 0264 431 577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Cultural și Identității Naționale | Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.